

En skola där alla ska lyckas

Delrapport från Kommissionen för ett socialt hållbart
Stockholm

Författare: Ariane Andersson, Per Janson,
Helena Nilsson, Sayeh Tealohi

Förord

Denna rapport är framtagen av Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Den behandlar ett utvecklingsområde av betydelse för ett socialt hållbart Stockholm och innehåller rekommendationer och åtgärder som staden kan vidta för att främja en sådan utveckling.

Stockholms stad inrättade Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm under 2015 med uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor i kommunen och lämna förslag på åtgärder för en jämlik och socialt hållbar stad.

Kommissionens arbete bedrivs inom stadens förvaltningsorganisation och organiseras utifrån fyra utpekade utvecklingsområden. Enligt direktiv ska kommissionens arbete vila på vetenskaplig grund och genomföras i samverkan med fristående forskare. De forskare som kopplas till kommissionen ska ta fram vetenskapliga underlag med förslag till åtgärder inom avgränsade fördjupningsområden.

I framtagandet av denna rapport har sådana underlagsrapporter och andra vetenskapligt grundade underlag varit en viktig utgångspunkt. Rapporten utgår därutöver från erfarenheter i stadens egna verksamheter och lärdomar från andra städer och regioner. Framtagna rekommendationer och åtgärder rör huvudsakligen frågor som kommunen har rådighet över.

Sammanfattning

Skillnaderna mellan skolorna i studieresultat har ökat, samtidigt som elevsammansättningen på skolorna har ändrats. Den här rapporten fokuserar på de strukturella förutsättningarna för goda studieresultat. Det är den första delrapporten inom utvecklingsområde Uppväxtvillkor och utbildning, för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm. Kommande delrapport kommer att fokusera på interna påverkansfaktorer.

Rapporten behandlar vilka grupper som statistiskt sett har sämre förutsättningar att uppnå goda skolresultat, såsom elever med lågutbildade föräldrar, sent immigrerade barn och ungdomar samt elever boende i socioekonomiskt ogynnsamma områden. Även upplevd hälsa har ett samband med skolresultat där elever som upplever att de ofta har psykiska och fysiska besvär också uppger att de har lägre betyg.

Elevsammansättningen på skolorna har ändrats; elever med sämre förutsättningar för studier samlas i allt högre utsträckning på samma skolor. Elever i ett socioekonomiskt ogynnsamt område, som byter till en skola i ett socioekonomiskt gynnsamt område, har högre skolresultat än genomsnittet på den skola som de lämnar. Boendesegregationen, tillsammans med att urvalssystemet till grundskolan utgår från närhetsprincipen och vårdnadshavarnas val, skapar begränsningar för att lyckas med arbetet med att utjämna skillnader mellan områden, skolor och individer.

Ett av rapportens åtgärdsförslag är att vid skolutbyggnad noga analysera hur lokalisering och utformning av skollokaler kan bidra till minskad skolsegregation. Åtgärder för ökat elevutbyte mellan stadens skolor föreslås också. En praktikplatsbank och utvecklad yrkesvägledning och elevhälsoarbete föreslås för att stärka studiemotivation och motverka studieavhopp. En annan viktig åtgärd är att utveckla mottagandet av nyanlända, exempelvis genom att skapa extern mentorsverksamhet. Samverkan med närsamhället och föräldrar lyfts också fram som ett viktigt fokusområde. Studiecirklar i samverkan med studieförbund föreslås, liksom en utbyggnad av lokala Community Centers i socioekonomiskt utsatta områden. Slutligen behöver skolorna ett förstärkt analysstöd och utvärderingen av utbildningen i grundskolan och gymnasiet bör utvecklas för att ge kunskap om vilka insatser och arbetssätt som ger störst effekt.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
1. Bakgrund	7
1.1 Kommission för ett socialt hållbart Stockholm	7
1.2 Uppväxtvillkor och utbildning	8
1.2.1 <i>Likvärdig utbildning med hög kvalitet</i>	9
1.2.2 <i>Framtagande av rapporten</i>	10
1.2.3 <i>Rapportens disposition</i>	10
2. Utbildning i Stockholm	12
2.1 Stockholms skolor och elever	12
2.2 Skolplikt och skolval i grundskolan	13
2.3 Gymnasieantagningen Stockholms län	17
2.4 En skola för alla	19
2.4.1 <i>Allmänna förutsättningar för särskilt stöd</i>	19
2.4.2 <i>Stöd utifrån behov vid Stockholms kommunala skolor</i>	20
2.4.3 <i>Stödja övergången till gymnasiet och minska avhoppet</i>	22
2.4.4 <i>Åtgärder för nyanlända elever i grundskolan</i>	23
2.4.5 <i>Åtgärder för nyanlända elever i gymnasiet</i>	27
3. Ekonomi- och verksamhetsstyrning	28
3.1 Statlig styrning och tillsyn	28
3.2 Verksamhetsstyrning och uppföljning i Stockholms stad	28
3.2.1 <i>Styrning och planering</i>	29
3.2.2 <i>Uppföljning</i>	30
3.3 Ekonomistyrning	30
3.3.1 <i>Socioekonomisk omfördelning</i>	31
4. Lokalförsörjning	34
4.1 Behovet av skollokaler	34
4.2 Utbyggnad av skollokaler	35
5. Skolresultat och påverkansfaktorer	37
5.1 Hälsa och skolresultat	37
5.1.1 <i>En viss ökning av psykiska och somatiska besvär</i>	38
5.1.2 <i>Ohälsa samvarierar med skolresultat</i>	39
5.1.3 <i>Ingen samvariation mellan hälsa och socioekonomi?</i>	40
5.2 Socioekonomiska faktorer	40
5.2.1 <i>Ökad resultatspridning mellan kommunala grundskolor</i>	41
5.2.2 <i>Ökad resultatspridning utifrån socioekonomi</i>	42
5.2.3 <i>Vad kan förklara de ökade skillnaderna i skolresultat?</i>	44
5.3 Summering av utmaningar	52
5.3.1 <i>Vissa grupper har sämre förutsättningar att klara skolan</i>	52
5.3.2 <i>Låg kunskap om vilka insatser som är effektiva</i>	54
5.3.3 <i>Strukturen missgynnar de med sämst förutsättningar</i>	55
6. Rekommendationer och åtgärder	57

6.1 På sikt: Påverka den nationella agendan	57
6.2 Minska skolsegregationen	58
6.3 Stärk studiemotivationen och minska avhopp	60
6.4 Utveckla mottagandet av nyanlända	62
6.5 Verka för ett närsamhälle som stödjer goda studieresultat	63
6.6 Förstärk utvärdering och analysstöd	65
Litteraturförteckning	67
Bilagor	69

1. Bakgrund

1.1 Kommission för ett socialt hållbart Stockholm

Stockholms stads budget för 2015 slår fast att utvecklingen mot ett mer delat Stockholm ska vändas. Att Stockholm ska vara en sammanhållen stad utgör ett av fyra inriktningsmål fram till 2018. Kommunfullmäktige i Stockholms stad beslutade inför 2015 att tillsätta en kommission som ett led i att förverkliga denna ambition. Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm har fram till och med 2017 uppdraget att analysera skillnader i livsvillkor och föreslå åtgärder för hur Stockholms stad kan minska dessa skillnader och främja en socialt hållbar utveckling i staden.

Det innebär att kommissionen ska tillhandahålla Stockholms stad med verktyg för budgetstyrning och -uppföljning, prioritering och genomförande av åtgärder som fördelar samhällets resurser på ett sätt som möjliggör för fler att förverkliga sina liv genom studier och arbete. Åtgärderna ska också bidra till att ge alla stockholmare tillgång till goda och trygga livsmiljöer och stärka den sociala sammanhållningen och delaktigheten i samhället.

Ett mål med kommissionen är att redan under arbetets gång kunna gå från analys till verkställande av åtgärder. För att möjliggöra det leds arbetet av utsedda utvecklingsledare inom förvaltningsorganisationen. Genom fördjupningar tas åtgärder fram fortlöpande som sedan kan integreras i ordinarie processer för ledning och styrning. Arbetet organiseras kring följande fyra utvecklingsområden:

- Uppväxt och utbildning
- Arbete och försörjning
- Boende och stadsmiljö
- Demokrati och trygghet

Kommissionens arbete ska enligt direktiv också vila på vetenskaplig grund och genomföras i samverkan med fristående forskare. De forskare som kopplas till kommissionens arbete ska ta fram vetenskapliga underlag med förslag till åtgärder inom avgränsade fördjupningsområden som bidrar till att stärka den sociala hållbarheten i Stockholm.

En viktig del av kommissionens arbete är också att bidra till öppen och allsidig dialog om sociala skillnader i Stockholm. Därför kommer kommissionen att arrangera föredragningar, seminarier och konferenser kontinuerligt.

Den här rapporten är delrapport 1 från utvecklingsområde Uppväxtvillkor och utbildning.

1.2 Uppväxtvillkor och utbildning

Utgångspunkterna för de olika utvecklingsområdena beskrivs i kommissionens första rapport ”Skillnadernas Stockholm”.¹

Rapporten ger en samlad bild av skillnader i livsvillkor mellan Stockholms invånare. Rapporten beskriver en god utbildning samt goda levnadsförhållanden med social och ekonomisk trygghet som avgörande förutsättningar för att barn och ungdomar ska kunna förverkliga sina livschanser i vuxenlivet och leva ett liv i hälsa. Skillnaderna mellan Stockholms unga beskrivs i rapporten utifrån tre olika perspektiv: familjernas ekonomiska förutsättningar, skolresultat samt deltagande i kulturskolan och idrottsaktiviteter på fritiden. Ett tydligt samband ses mellan barnfamiljers ekonomi och viktiga aspekter såsom barns hälsa, boendevillkor och möjligheter att delta i fritidsaktiviteter.

”Skillnadernas Stockholm” lyfter fram att skolresultatet för elever i årskurs 9 i Stockholm är högre än genomsnittet för landet. Samtidigt är skillnaderna inom staden stora: mellan stadsdelar, skolor och elever. De strukturella faktorerna som tydligast påverkar barn och ungdomars förutsättningar att klara av grundskolan är föräldrarnas utbildningsnivå och vilken migrationsbakgrund eleven har.

Av eleverna som gick ut nian vårterminen 2013 i Stockholms stad saknade 11 procent behörighet att söka till nationella gymnasieprogram.² Det finns tydliga skillnader i betygsnivåer mellan stadsdelsområden och även mellan skolor. På Norrmalm och Östermalm är det endast 6 procent av eleverna som saknar behörighet för att söka till nationella program på gymnasieskolan. I Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta är det däremot 22 procent som saknar behörighet till nationella program på gymnasieskolan.

¹ Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015) ”Skillnadernas Stockholm”

² ibid

1.2.1 Likvärdig utbildning med hög kvalitet

Av Stockholms stads budget för år 2015 framgår målsättningen att alla barn och unga ska ha lika möjligheter i förskolan och skolan samt att utbildningen ska ha hög kvalitet. Dessa målsättningar är utgångspunkter för denna rapport och dess fördjupningsområde ”en likvärdig utbildning med hög kvalitet”. En likvärdig utbildning innebär att verksamheten kompenserar för individers skilda förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Skillnaderna i skolresultat mellan individer, skolor och stadsdelsområden blir därigenom små.

Tidigare studier lyfter fram migrationsbakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå³ som avgörande strukturella förklaringsfaktorer till skillnader i skolresultat. Även sambandet mellan skolresultat och hälsa har lyfts fram i tidigare undersökningar.⁴ Hälsa, migrationsbakgrund samt föräldrarnas utbildningsnivå är därför viktiga utgångspunkter även för denna genomlysning. Som den bilagda forskarrapporten visar är det framförallt vid vilken ålder individen kommer till Sverige som har betydelse för skolresultaten. I rapportens analys av statistik används Skolverkets indelning av betygsstatistiken utifrån elevens bakgrund i de tre grupperna: svensk, utländsk född i Sverige och utländsk född utomlands.

Denna rapport ska beskriva huruvida målen om en likvärdig utbildning uppfylls genom följande delar.

- För Stockholm, beskriva skillnader i skolresultat i förhållande till migrationsbakgrund och föräldrars utbildningsnivå samt upplevd hälsa.
- Identifiera utmaningar i att nå målsättningarna om en likvärdig utbildning med hög kvalitet.
- Ge rekommendationer och åtgärder för att stärka likvärdigheten.

Denna första delrapport för utvecklingsområde Uppväxtvillkor och utbildning kommer att belysa externa, strukturella påverkansfaktorer för goda studieresultat. Kommande delrapport (nr 2) ska fokusera på de interna påverkansfaktorerna. Delrapport 1 behandlar därför inte förslag fokuserat på personal (såsom tillgång på personal, utbildning och övrig kompetensutveckling samt arbetsorganisering).

³ ibid

⁴ Köhler, M. (2012) ”Barn i Malmö - skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa”

Statistikredogörelsen i rapportens del 5.2 fokuserar främst på Stockholms kommunala grundskolor. Vuxenutbildningen och förskolan omfattas inte av rapporten.

1.2.2 Framtagande av rapporten

Rapporten har tagits fram av utvecklingsgruppen för uppväxtvillkor och utbildning. Gruppen har bestått av följande deltagare.

- Ariane Andersson, enhetschef utbildningsförvaltningen samt utvecklingsledare utvecklingsområde Uppväxtvillkor och utbildning
- Bo Andersson, grundskolechef utbildningsförvaltningen
- Cecilia Göransson, handläggare utbildningsförvaltningen
- Per Janson, handläggare utbildningsförvaltningen
- Sayeh Tealohi, utredare utbildningsförvaltningen
- Sofie Abrahamsson, rektor utbildningsförvaltningen

Rapporten har skrivits av Ariane, Per och Sayeh samt Helena Nilsson (controller, utbildningsförvaltningen). Erik Begler (utredare, socialförvaltningen) har lämnat underlag och analysstöd. Utvecklingsgruppen samt utbildningsförvaltningens förvaltningsledning har haft möjligheter att faktagranska och i övrigt lämna synpunkter på ett rapportutkast.

Till stöd för arbetet har Nihad Bunar, professor vid barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen Stockholms universitet kontrakterats. Forskaren har haft i uppdrag att ge löpande råd och stöd till utvecklingsgruppen samt att ta fram två underlagsrapporter. Den första forskarrapporten redovisas i bilaga 1. Den andra forskarrapporten planeras att redovisas vid kommande delrapport sommaren 2016.

1.2.3 Rapportens disposition

Denna rapport inleds med tre kapitel med bakgrundsfakta om utbildningen i Stockholm. Kapitel 2 beskriver utbildning i Stockholm utifrån elevantal, antalet skolor och skolval. Kapitlet återger också övergripande hur utbildning anpassas efter individens olika förutsättningar i de kommunala skolorna. De inledande kapitlena (3-4) återger även hur styrning och uppföljning sker samt beskriver övergripande lokalförsörjningen.

Därefter analyseras skolresultat i förhållande till hälsa respektive till socioekonomiska faktorer. Kapitel 5 avslutas med en summering av utmaningarna utifrån målsättningen om en likvärdig utbildning med hög kvalitet. I det avslutande kapitlet (kapitel 6) finns rekommendationer och förslag till åtgärder.

2. Utbildning i Stockholm

2.1 Stockholms skolor och elever

Skolväsendet omfattar följande skolformer: förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. Huvudman för skolan kan vara kommun, landsting, stat eller enskild. För att starta en fristående skola, förskoleklass eller fritidshem samt så kallad särskild variant inom gymnasieskolan/gymnasiesärskolan krävs tillstånd från Skolinspektionen. Huvudmannen ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med lagstiftning och annan reglering. Kommunerna ansvarar för att fördela resurser till utbildning inom skolväsendet efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.⁵ (Se vidare kapitel 3 i denna rapport)

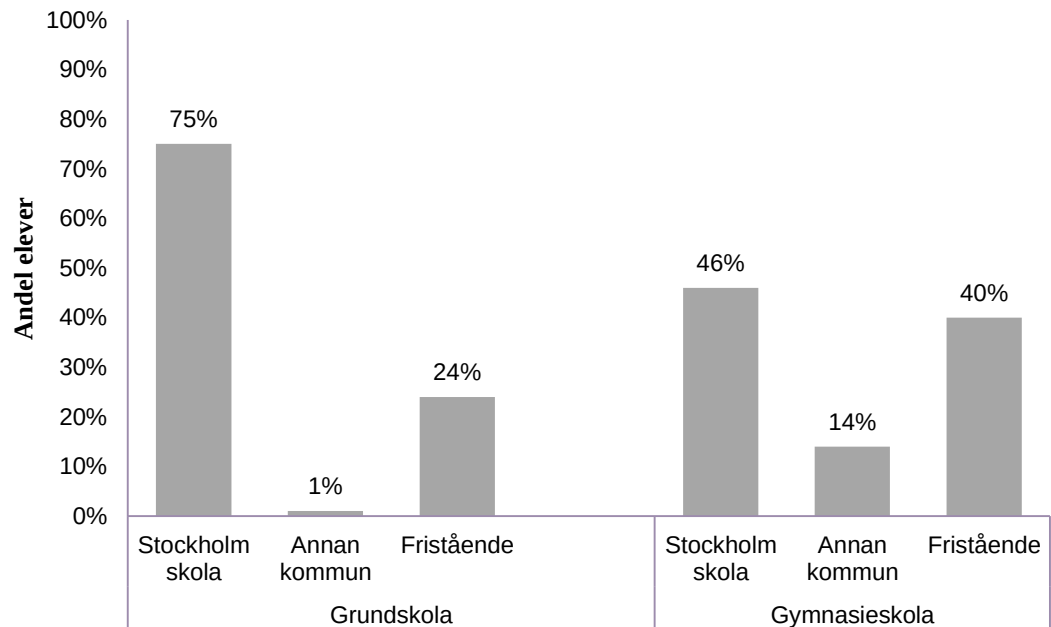
I Stockholm finns såväl kommunalt drivna skolor som skolor som drivs i enskild regi, så kallade fristående skolor. År 2014 fanns totalt cirka 84 400 grundskoleelever och 25 200 gymnasieelever som var invånare i Stockholms stad. Av dessa gick 75 procent av grundskoleeleverna och 46 procent av gymnasieeleverna i Stockholms stads kommunala skolor. (Se figur 1 nedan.) Både grundskola och gymnasieskola ingår i utbildningsnämndens ansvarsområde.⁶ Stockholms stad driver 118 grundskolor i egen regi, varav huvuddelen är F-9⁷ skolor samt 26 kommunala gymnasieskolor. I Stockholms stad finns det även 136 fristående grundskolor och 66 fristående gymnasieskolor.

⁵ Skollagen 2 kap. 8a §

⁶ Se beskrivning av nämndens ansvarsområde och organisationsskiss i bilaga 2.

⁷ Dvs. skolorna har från förskoleklass till och med årskurs 9.

Figur 1. Elever folkbokförda i Stockholm år 2014

Källa: Utbildningsnämndens verksamhetsberättelse 2014

2.2 Skolplikt och skolval i grundskolan

Barn som är bosatta i Sverige har enligt skollagen skolplikt.

Asylsökande och så kallade papperslösa har inte skolplikt men har rätt att gå i skola. Skolplikten inträder höstterminen det kalenderår då barnet fyller sju år. Det är vårdnadshavaren som ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Hemkommunen ska se till att skolpliktiga barn som inte går i dess grundskola eller grundsärskola får nödvändig utbildning. Kommunen ska även se till att eleverna i dess grundskola och grundsärskola slutför sin skolgång. Om vårdnadshavaren inte ser till att eleven fullgör sin skolgång, får hemkommunen förelägga vårdnadshavaren att fullgöra sina skyldigheter.⁸

Vårdnadshavare kan sedan 1992 välja vilken skola de vill att deras barn ska gå i inom kommunen. Dessförinnan tilldelades barnen placering utifrån närhetsprincipen; eleverna blev antagna till närmaste skola i sitt bostadsområde.

Enligt skollagen ska beslut om skolplacering för kommunala skolor fattas av kommunen utifrån vårdnadshavarens önskemål. Om den önskade placeringen skulle leda till att en annan elevs rätt till

⁸ Skollagen 7 kap 2, 10, 20, 21, 23§§

placering enligt närhet och lämplig skolväg frångås, ska kommunen placera eleven på en annan kommunal skola. Kommunen kan också bortse från vårdnadshavarens önskemål om detta skulle resultera i betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter för kommunen eller om placeringen skulle riskera andra elevers säkerhet eller studiero.⁹ Därutöver finns inget utrymme för kommunen att frånga vårdnadshavarens önskemål.

I de fall antalet sökande överstiger antalet platser ska, enligt stadens urvalsgrunder, ett urval i första hand göras enligt relativ närhetsprincip. Det innebär att om flera barn valt samma skola ska barnet som har längst skolväg till annan skola lämnas företräde (se rutan nedan).¹⁰

Vid brist på tillgängliga utbildningsplatser på vald skola, ska urval vid Stockholms kommunala grundskolor ske enligt följande ordning.

1. Barn som har längst skolväg till annan skola ska ges företräde.
2. Barn med berättigade krav på placering vid en skolenhet nära hemmet, som med anledning av behov av särskilt stöd av pedagogisk eller social karaktär, har behov av att placeras vid en viss skolenhet.
3. Syskonförtur gäller för barn med berättigade krav på placering vid en skolenhet nära hemmet, med hänsyn till närhet och lämplig skolväg, som ska börja i förskoleklass eller vid val direkt till årskurs 1. Urvalsgrunden gäller om barnet är folkbokfört inom 2 km gångavstånd samt har syskon som är folkbokförda på samma adress och går i förskoleklass eller årskurs 1 till och med årskurs 3 på den aktuella skolan under det sökta läsåret.
4. Barn som fyller 5 år det aktuella läsåret och som önskar börja i förskoleklass.
5. Sökande som är folkbokförda i andra kommuner.

Urvalsgrunderna eller antagningsreglerna skiljer sig åt för fristående skolor jämfört med skolor i egen regi. Enligt skollagen ska varje fristående grundskola vara öppen för alla elever som har rätt till

⁹ Skollagen 10 kap 30 §

¹⁰ En skola nära hemmet är i Stockholm definierat enligt följande. För elever som går i förskoleklass till och med årskurs tre är avståndet definierat till högst två kilometer. För elever i årskurs fyra till och med årskurs sex är avståndet maximerat till tre kilometer och för elever i årskurs sju till och med årskurs nio är definitionen fyra kilometer. Om kommunen placerar barnet längre bort, ska SL-biljett alternativt skolskjuts med taxi erbjudas.

utbildning i grundskolan. Utbildningen får däremot begränsas till att avse vissa årskurser, elever som är i behov av särskilt stöd och vissa elever som utbildningen är speciellt anpassad för. Om det inte finns plats för alla sökande, ska urvalet göras på de grunder som Statens skolinspektion godkänner.¹¹ Urvalsgrunderna ska vara icke-diskriminerande och transparanta samt stå i överensstämmelse med skollagens öppenhetskrav och därmed inte utesluta någon på grund av till exempel inkomstnivå.¹² Vid fristående skolor är de vanligaste urvalsgrunderna kötid och syskonförtur.¹³

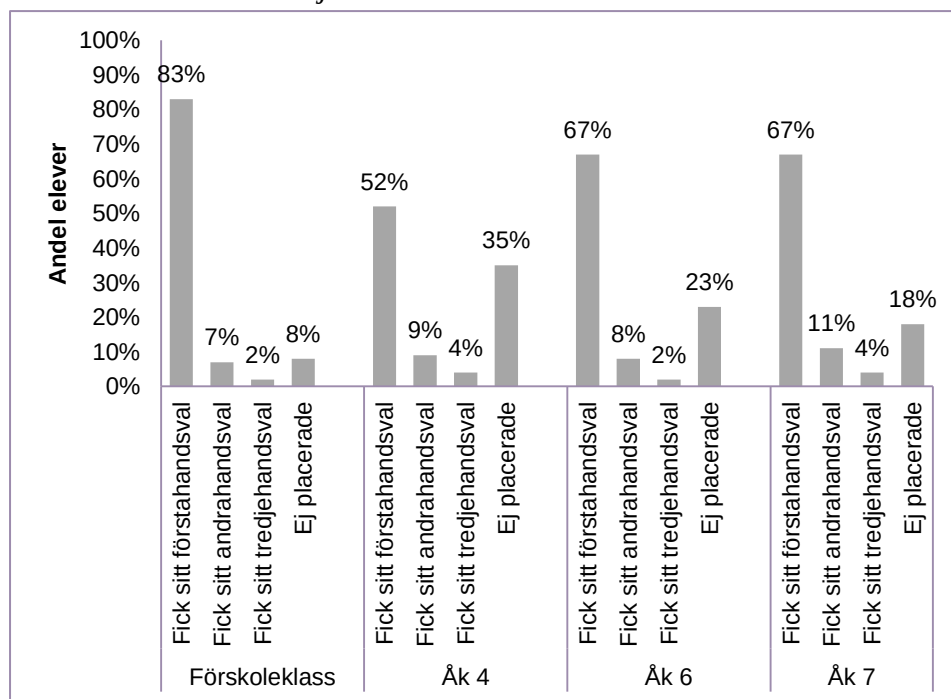
Utbildningsförvaltningen (Enheten för vägledning och antagning) informerar och vägleder vårdnadshavare och elever inför skolval till förskoleklass och grundskola. År 2010 infördes e-tjänsten ”Skolval Stockholm” för att förbättra vårdnadshavarnas möjligheter att göra ett val av skola. E-tjänsten omfattar kommunala skolor och fristående skolor som valt att ansluta sig till den (cirka 31 skolor). Genom e-tjänst kan vårdnadshavare göra skolval till förskoleklass och årskurser på grundskolan samt senare se vilken skolplats den sökande har erbjudits. E-tjänsten utgår från skolornas stadiindelning och omfattar val till förskoleklass, årskurs 4, årskurs 6 och årskurs 7. Av eleverna som gjort sitt val via e-tjänsten år 2015 fick 83 procent i förskoleklass, 52 procent i årskurs 4 samt 67 procent i årskurs 6 respektive årskurs 7 sitt förstahandsval. (Se figur 2 nedan.)

¹¹ Skollagen 10 kap 36 §

¹² Skolverket (2013), ”Val av grundskola”

¹³ ibid

Figur 2. Skolval 2015 för de kommunala samt fristående skolor som är anslutna till skolvalstjänsten

Källa: Utbildningsnämndens Tertialrapport 2 2015. Ej placerade är elever som inte fått något av sina tre förstahandsval

År 2015 gjorde cirka 12 900 av eleverna folkbokförda i Stockholm ett aktivt skolval.¹⁴ För de elever som inte gjort ett aktivt val av skola sker skolplacering utifrån relativ närhetsprincip. Varje kommunal skola har ett administrativt ansvar att bevaka sitt skolpliktsområde så att varje skolpliktigt barn i området har en skolplacering. Placering på skola avgörs inte av skolpliktsbevakningsområdet, utan det är endast ett administrativt ansvar.

För alla nya elever som kommer under pågående läsår, och som inte sökt inför terminsstart genom e-tjänsten, ska vårdnadshavaren kontakta den skola som ligger närmast boendet och lämna in en ansökan om skolplacering till rektorn. Rektorn ska därefter ta beslut om årskurs- och grupplacering. Om det saknas plats ska rektorn ta kontakt med närliggande skolor för eventuell placering där. Även här är det den skolpliktsbevakande skolan som är skyldig att ordna skola för eleven.

Hur stor andel av eleverna som går i den skolpliktsbevakande skolan varierar med elevens ålder. En tidigare undersökning har

¹⁴ Verksamhetsberättelse 2015 för Utbildningsnämnden

visat att andelen som går i skolpliktsbevakningsskolan avtar med elevens ålder.¹⁵ Från och med årskurs 8 går knappt 50 procent i skolpliktsskolan medan det för förskoleklass är runt 70 procent. Samma undersökning har också visat att elever med bättre socioekonomiska förutsättningar tenderar att stanna i boendeområdet. Det är således framförallt elever till lågutbildade som pendlar till en annan skola och väljer bort den skolpliktsbevakande skolan. Undersökningen visade även att flickor i högre utsträckning än pojkar pendlar till annan skola. En senare genomförd undersökning har däremot inte kunnat påvisa att andelen flickor som gör aktiva byten skulle vara högre än andelen pojkar.¹⁶

2.3 Gymnasieantagningen Stockholms län

Gymnasieskolan är en avgiftsfri och frivillig skolform som kan genomföras efter avslutad grundskola. Ansökan till gymnasiet kan göras till och med det år den sökande fyller 19 år, under förutsättning att ett gymnasieprogram inte redan har genomförts.

Stockholms läns kommuner samverkar sedan 2002 i en gemensam gymnasierregion. Till gymnasieantagningen 2011 blev det genom samverkanavtalet mellan Stockholms läns kommuner, Håbo kommun och Stockholms läns landsting möjligt för alla elever som är folkbokförda i Stockholms län och Håbo kommun att söka och antas på samma villkor till alla gymnasieskolor inom den gemensamma gymnasierregionen. Fristående skolor kan de alltid söka fritt till och regleras inte av samverkansavtalet.

I avtalet finns fastställda mål som bland annat syftar till att bredda utbildningsvägarna för den enskilde eleven, främja konkurrens på lika villkor oavsett huvudman, samordna planeringen för att få utbud och efterfrågan i balans, identifiera och utveckla strategiskt viktiga utbildningar i regionen samt att öka genomströmningen i gymnasieskolan så att fler fullföljer utbildningen inom tre år. I avtalet ingår också fastställda programpriser samt strukturtillägg med syfte att utjämna skillnader mellan skolor utifrån elevers olika förutsättningar. (Se vidare avsnitt 3.3.1.) Det gemensamma antagningskansliet ”Gymnasieantagningen Stockholms län” inom

¹⁵ Jia Zhou och Silke Tindrebäck (2012) Elevströmmar i Stockholms grundskolor Delrapport 2 Sweco

¹⁶ Per Jansson (2015) Konsekvenser av skolbyten från årskurs 6 till årskurs 7 från Stockholms kommunala skolor, Utbildningsförvaltningen, Stockholms stad

Kommunförbundet Stockholms län (KSL) ansvarar för den samordnade antagningsprocessen i regionen.

År 2015 var 5 344 elever antagna till någon av Stockholms kommunala gymnasieskolor. Av de antagna till nationella program var 39 procent av eleverna från en annan kommun.¹⁷

Om platserna är färre än antalet sökande vid de nationella programmen¹⁸ avgör sökandes meritvärde¹⁹ vilka elever som antas till programmen. Lägsta meritvärde för antagningen till samma program varierar mellan skolorna beroende av söktrycket. För exempelvis Ekonomiprogrammet med inriktning ekonomi år 2015 varierar lägsta meritvärde mellan 292,5 poäng vid Blackebergs gymnasium och 185,0 poäng vid Kärrtorps gymnasium.²⁰ Det är strax under 50 procent som får sitt förstahandsval vid gymnasieskolan (se figur 3).

Om behörighet saknas till de nationella programmen kan eleven istället söka till ett introduktionsprogram (IM). Antagningen till introduktionsprogrammen görs efter en bedömning av varje ansökan och i huvudsak antas endast de som saknar behörighet till nationella program. Cirka två tredjedelar av platserna inom introduktionsprogrammen är platser inom språkinstruktionen.

Särskoleelever kan förutom att söka till särgymnasieskolans program även söka till introduktionsprogrammen Yrkesintroduktion och Individuellt alternativ. En individuell bedömning görs av huruvida eleven har förutsättningar att klara utbildningen vid ett sådant introduktionsprogram.

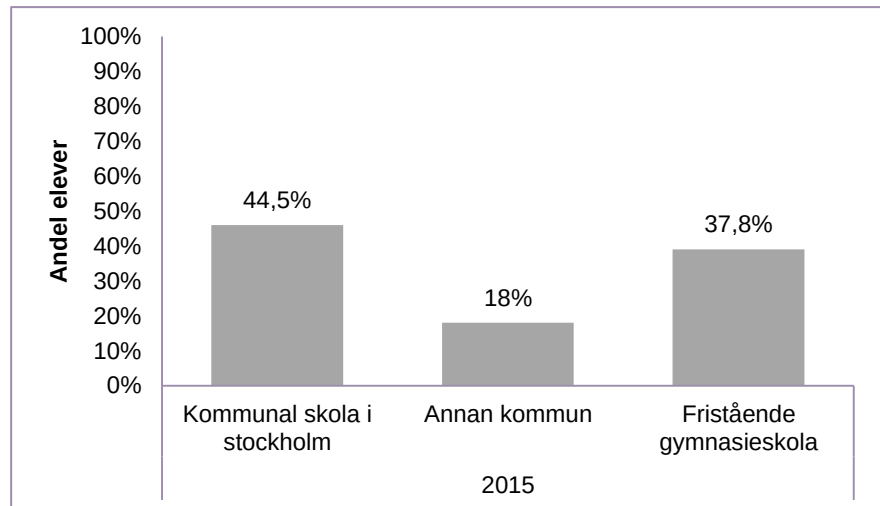
¹⁷ Tertialrapport 2 2015 för Utbildningsnämnden

¹⁸ Inom gymnasieskolan finns 18 nationella program. Av dessa är tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program. För att vara behörig till *yrkesprogrammen* krävs det godkänt betyg i åtta ämnen: svenska/svenska som andra språk, engelska, matematik samt ytterligare fem valfria ämnen. För att vara behörig till de *högskoleförberedande programmen* krävs det godkänt betyg i tolv ämnen: svenska/svenska som andra språk, engelska, matematik samt ytterligare nio ämnen beroende av vilket program det är. För Ekonomi, Humanistiska och Samhällsvetenskapliga programmen ska fyra av de nio godkända ämnena vara geografi, historia, samhällsvetenskap och religion. För Naturvetenskapliga programmet och Teknikprogrammet ska tre av de nio godkända ämnena vara biologi, fysik och kemi. För Estetiska programmet gäller godkänt betyg i nio valfria ämnen.

¹⁹ Meritvärdet är summan av värdet för de 16 eller 17 bästa ämnesbetygen, beroende på om eleven läst moderna språk eller inte.

²⁰ ”Redovisning av den slutgiltiga antagningen till gymnasieskolans program samt till gymnasiesärskolan i Stockholms stad inför höstterminen 2015” Utbildningsnämndens Antagningsdelegerade Protokoll 03 20150626

Figur 3. Fördelning förstahandsvalen i juni 2015 för sökande (oavsett behörighet och oavsett sökt program) som är folkbokförda i Stockholms stad

Källa: Utbildningsnämndens Tertialrapport 2. 2015

2.4 En skola för alla

2.4.1 Allmänna förutsättningar för särskilt stöd

Alla elever har enligt skollagen rätt till stimulans och utveckling så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar, oavsett skolform och huvudmannaskap. Varje elev ska undervisas utifrån sina egna förutsättningar och utbildningen ska anpassas efter individens behov. Undervisningen ska hjälpa elever som har svårigheter i sitt skolarbete, i första hand ska eleven ges stöd i den klass som eleven tillhör. Elever som har svårt att nå kunskapskraven ska snabbt få stöd i form av extra anpassningar genom mindre insatser inom ramen för den vanliga undervisningen. Om det trots de extra anpassningarna finns risk att eleven inte kommer att nå kunskapskraven ska det göras en utredning om eleven behöver särskilt stöd.²¹

Det särskilda stödet innebär mer ingripande insatser som kan vara svåra att inkludera i den vanliga undervisningen. Det är rektorns ansvar att se till att behovet av särskilt stöd utreds skyndsamt och det är även rektorn som beslutar om särskilt stöd och åtgärdsprogram.²² Ett åtgärdsprogram innehåller bland annat elevens behov av särskilt stöd samt åtgärder som bedöms vara relevanta. Åtgärdsprogrammet kan omfatta regelbunden kontakt med speciallärare

²¹ Skollagen 3 kap 3, 5a, 8 §§

²² Skollagen 3 kap 8, 9 §§

eller tillgång till en elevassistent som stödjer eleven hela skoldagen.²³

2.4.2 Stöd utifrån behov vid Stockholms kommunala skolor

Särskilt stöd ska som huvudregel ges inom den elevgrupp som eleven normalt tillhör.²⁴ Om det finns särskilda skäl, får ett beslut inom ramen för det särskilda stödet och åtgärdsprogram innebära att särskilt stöd ska ges enskilt eller i en annan undervisningsgrupp (så kallade särskild undervisningsgrupp) än den som eleven normalt hör till. Det är endast rektor som kan besluta om detta.²⁵ Både kommunala och fristående grundskolor och grundsärskolor kan inrätta särskilda undervisningsgrupper.

Stockholms stad har 16 *centrala grupper med särskild inriktning (CSI)* med sammanlagt cirka 250 platser, som är en resurs till de kommunala grundskolorna med elever i behov av extraordinära stödåtgärder i ett mindre sammanhang. CSI-grupperna är inriktade på elever med stödbehov utifrån psykiska och/eller sociala svårigheter, stora svårigheter med koncentration samt tal-, språk-, och kommunikationssvårigheter.

Vid skolorna finns också andra stödinsatser som inte behöver vara en del av ett åtgärdsprogram. *Elevhälsan* ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål och ska utgå från ”Kvalitetsprogram för elevhälsoarbetet inklusive lednings- och kvalitets-system”. Eleverna ska ha tillgång till medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska kompetenser. Både grundskolan och gymnasieskolan har haft i uppdrag att utveckla elevhälsoteamens förebyggande och hälsofrämjande arbete.

Varje skola kan anställa specialpedagoger och annan specialistkompetens. Det finns även central tillgång till detta som skol enheterna kan beställa resurser ifrån. Specialpedagoger, speciallärare och pedagogkonsulter finns centralt organiserade inom Utbildningsförvaltningen (vid Skolstöd). Skolstöd erbjuder bland annat specialistkunskap och stöd i arbetet med att upprätta en pedagogisk kartläggning som grund för ett åtgärdsprogram eller för ett pedagogiskt utlåtande för vidare utredning.

²³ Skolverket (2014) ”Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram”

²⁴ Skollagen 3 kap 7 §

²⁵ Skollagen 3 kap 11 §

Andra stödinsatser för att öka elevers måluppfyllelse är att både grundskolorna och gymnasieskolorna ska erbjuda *sommarskola*. Grundskolans sommarskola är riktad till elever i årskurs 4-9 som inte beräknas nå målen i ett eller fler ämnen eller inte uppnår gymnasiebehörighet i årskurs 9. Inom gymnasiet är sommarskolan inriktad på elever som behöver stöd för att uppnå kriteriet för gymnasieexamen. Under år 2015 erbjöds grundskoleeleverna även sport-, påsk- och höstlovsskola och inom gymnasieskolan fanns lördagsskola.

Alla elever som inte beräknas nå målen ska också erbjudas *läxhjälp* i grundskolan eller på fritidshemmet för att klara kunskapskraven. Enligt en undersökning under år 2014 erbjuder 85 procent av grundskolorna i Stockholm läxhjälp.²⁶

Introduktionsprogrammen är inriktade på elever som saknar behörighet till gymnasiet. (Se tidigare avsnitt 2.3.) Inom introduktionsprogrammen finns bland annat preparandutbildningen med målet att eleverna ska bli behöriga till nationellt program inom ett år. Eleverna har undervisning dels tillsammans med elever på nationellt program, dels i egna grupper. Vid tre gymnasieskolor finns också sammanlagt 57 så kallade *slussplatser* som har fokus på en tät mentorskontakt. Platserna ska göra det möjligt för eleverna att delta i undervisningen och samtidigt finnas i ett socialt sammanhang. En annan form av anpassad insats är de *flexibla utbildningsplatserna* som finns vid Enskede gårds gymnasium och Didaktus gymnasium. Dessa kombinerar studier och praktik inom önskat yrkesområde.

För att ytterligare stödja elever med särskilda behov finns en del samverkansprojekt mellan socialtjänst och skola, som exempelvis *Skolfam*. För att öka möjligheten för familjehemsplacerade barn mellan 6-12 år att lyckas med skolresultaten startade Skolfam som ett projekt i Helsingborg 2005 och används idag i 26 kommuner, bland annat i Stockholms stad. Skolfam är en manualbaserad arbetsmodell för att förebygga skolavhopp och stärka skolresultaten.

Ett annat exempel på samverkansprojekt som är inriktat på målgruppen elever med hög frånvaro är pilotprojektet *samverkan skola och socialtjänst, PPSS*, som startade våren 2013. Skola och socialtjänst arbetar tillsammans fram former för att gemensamt kunna stödja elever i årskurs 7-9 som har hög frånvaro, låg

²⁶ Verksamhetsberättelse 2014 för Utbildningsnämnden, s. 28

måluppfyllelse och riskerar att avsluta grundskolan utan gymnasiebehörighet.

2.4.3 Stödja övergången till gymnasiet och minska avhopp

Målsättningen är att utbildningen vid grundskola och gymnasieskola ska leda till vidare studier eller arbete. Varje grund- och gymnasieskola ska ha tillgång till studie- och yrkesvägledning som ska hjälpa eleverna i samband med val av fortsatta studier. Samtliga F-9 skolor i Stockholms stad har planer för studie- och yrkesvägledning och studie- och yrkesvägledningen ska ingå i elevhälsoteamet på grundskolan. Utbildningsförvaltningen arbetar även för att utbytet mellan grundskolor och gymnasieskolor ska öka, för att bidra till ett större intresse för vidarestudier bland eleverna. Ambitionen är även att utveckla övergången mellan CSI-grupp och gymnasieskola för att säkerställa övergången och minska avhopp.

Det är en mindre andel av eleverna som inte går vidare direkt till gymnasieutbildning eller som avbryter sina studier. I Sverige är det cirka 97-99 procent som har gått vidare direkt från grundskolan till gymnasiet under åren 2002-2013.²⁷

Av de som börjar gymnasiet är det i Stockholm cirka en fjärdedel av eleverna som inte får ett slutbetyg inom fyra år. Arbetsmarknadsförvaltningen och utbildningsförvaltningen har ett gemensamt uppdrag att arbeta preventivt för att fler ungdomar ska fullfölja gymnasiet. Av de elever som påbörjade sina gymnasiestudier någon gång mellan åren 2007 och 2012 var det 24 procent som inte hade fått ett slutbetyg fyra år efter gymnasiestart. Enligt rapporten ”Elever utan slutbetyg i Stockholms kommun” är de tre största riskerna för att eleverna inte har ett slutbetyg efter fyra år: ett lågt meritvärde, byte av skolområde och sen skolstart. Ett lågt meritvärde har en mycket större risk på högskoleförberedande program jämfört med på yrkesprogram.²⁸

För unga i åldern 16-19 år har kommunerna ett särskilt så kallat aktivitetsansvar som arbetsmarknadsnämnden i Stockholm är huvudansvarig för. Arbetsmarknadsnämnden ska löpande registrera stadens ungdomar mellan 16-19 år som inte studerar eller arbetar. Syftet är att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder.

²⁷ Skolverket (2015) ”Beskrivande data 2014” s. 53

²⁸ Sweco (2014) ”Elever utan slutbetyg i Stockholms kommun”

Genom samverkan mellan Skolslussen (inom utbildningsförvaltningen) och arbetsmarknadsförvaltningen informeras ungdomar som varken studerar eller arbetar. År 2014 skickade Arbetsmarknadsförvaltningen ut 2 300 brev med information och förfrågan om sysselsättning.²⁹ Brevet informerade om kommunalt aktivitetsansvar och frågade efter huruvida respondenten studerade, arbetade eller hade annan sysselsättning, samt om det fanns önskemål om att bli kontaktad för vägledning mot studier, praktik eller jobb.

Skolslussen har i uppdrag att vägleda ungdomar mellan 16-19 år som saknar gymnasieplats eller har avbrutit studierna. Skolslussen hade år 2014 kontakt med cirka 300 ungdomar för vägledning.³⁰

År 2015 har ett utvecklingsprojekt påbörjats inriktat på övergången mellan grundskola och gymnasieskola. Projektet SUSA (Stockholms Ungdomar Studerar eller Arbetar) drivs av arbetsmarknadsförvaltningen och utbildningsförvaltningen tillsammans, finansierat med medel från Europeiska socialfonden (ESF). Det ska pågå under åren 2015-2019. Projektet är inriktat på elever i årskurs 9 som riskerar att inte fullfölja gymnasiet och ska bland annat bedriva en pilotverksamhet vid två grundskolor för att erbjuda förstärkt vägledning och motivation. Projektet ska även erbjuda en sommarsatsning i samarbete med Jobbtorg Stockholm för att stödja övergången mellan grundskola och gymnasiet. Sommarsatsningen ska garantera ett sommarjobb i samband med exempelvis sommarskola, vägledning, förberedelse inför gymnasiestudier samt sociala och hälsofrämjande aktiviteter. SUSA kommer även att arbeta med metodutveckling av Introduktionsprogrammets inriktningar Individuellt alternativ och Allmän Yrkesintroduktion för de ungdomar som är i behov av mer tid och mer stöd för sitt gymnsieval.

2.4.4 Åtgärder för nyanlända elever i grundskolan

Nyanländ är den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet, eller ska anses bosatt här, och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då hen fyller sju år. En elev ska inte längre anses vara nyanländ efter fyra års skolgång här i landet.³¹

²⁹ Verksamhetsberättelse 2014 för Utbildningsnämnden, s. 53

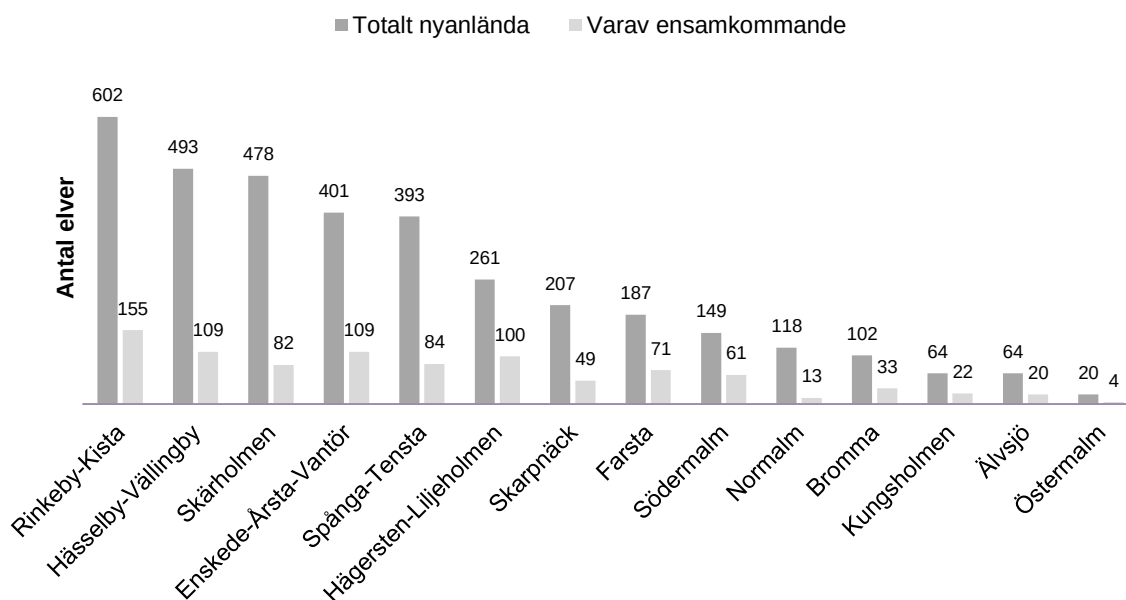
³⁰ ibid

³¹ Skollagen 3 kap 12a§

Samtliga grundskolor i Stockholm ska ha en beredskap för att ta emot nyanlända. Ambitionen är att när en elev slutar på en skola ska platsen fyllas med en nyanländ elev, som en åtgärd för att öka integrationen. När en nyanländ elev kommer till en skola som tidigare tagit emot många nyanlända, tar denna skola kontakt med central utbildningsförvaltning som bistår med att hitta en plats vid en annan skola.

I Stockholms stads grundskolor fanns hösten 2015 cirka 3 500 nyanlända elever, varav cirka 900 var ensamkommande barn. (Se figur 4 nedan.) Under hösten har en kraftig ökning skett. Under augusti och september 2015 har 1 100 nyanlända barn, varav 170 ensamkommande barn skrivits in i stadens kommunala skolor. Skolor som har tagit emot en stor andel nyanlända elever ligger i ytterområdena: västerort, södra och sydvästra ytterstaden. Även skolor i innerstadsskolor har tagit emot nyanlända, dock i olika omfattning.

Figur 4. Antal nyanlända elever på Stockholms stads grundskolor, varav ensamkommande flyktingar, fördelat på stadsdelsnämndsområden

Källa: Utbildningsförvaltningen (Enheten för mottagande av nyanlända elever)

Nyanlända elever ska ha tillgång till samma utbildning som övriga elever. Särskilt stöd eller extra anpassad undervisning ska erbjudas för att den enskilde eleven skyndsamt ska kunna delta i ordinarie ämnesundervisning.

Från den 1 januari 2016 är en bedömning av en nyanländ elevs kunskap reglerad i skollagen och obligatorisk att genomföra.³² Det är viktigt att en kartläggning sker skyndsamt och beslut om placering i årskurs och undervisningsgrupp ska vara klart inom två månader från det att eleven har tagits emot i skolväsendet.³³

I Stockholm sker *kartläggningen* vid START Stockholm, som är ett stöd till Stockholms grundskolor i form av ett mottagningscenter för kartläggning av nyanländas elevers skolbakgrund. När en nyanländ elev kommer till en av stadens grundskolor tar skolan kontakt med START som bokar ett mottagningssamtal med vårdnadshavare och elev. För att ge skolorna underlag om vad eleven har med sig för kunskaper och färdigheter träffar mottagningsenheten hela familjen tillsammans med tolk. Vid ett annat tillfälle träffar en pedagog barnet tillsammans med en modersmålslärare och gör en enklare kunskapsskanning i några skolämnen, inledningsvis matematik, engelska och modersmål. Mötet ska ge indikationer på i vilka ämnen eleven har möjlighet att följa ordinarie undervisning med extra språkstöd samt vilket extra stöd hen kan behöva utöver det svenska språket. Samtalen dokumenteras och skickas till elevens skola som underlag för årskurs- och grupplacering och för planering av undervisning och stöd.

Kartläggningen ska vara underlag för rektors beslut om årskurs- och grupplacering, planering av undervisning samt elevens behov av särskilt stöd³⁴. Rektors beslut om elevens placering i en undervisningsgrupp och årskurs kan innebära placering i en ordinarie undervisningsgrupp på heltid eller delar av tiden i *förberedelseklass*. Eleven får dock inte ha all sin undervisning i förberedelseklassen och tiden i förberedelseklass får inte överstiga två år.³⁵ Syftet med förberedelseklassen är att öka nyanlända elevers möjlighet att nå kunskapskraven. Förberedelseklassen ska fungera som en introduktion till den svenska skolan och förbereda eleven för att så snart som möjligt undervisas fullt ut i den undervisningsgrupp som hen annars tillhör. Eftersom de nyanlända eleverna är en mycket heterogen grupp måste undervisningens utformning anpassas efter individens behov.³⁶ Tidigare har förberedelseklasser

³² Skolverket (2016), "Kartläggning av nyanlända elevers kunskaper"

³³ Skollagen 3 kap 12d §

³⁴ Särskilt stöd kan omfatta studiehandledning på modersmål, särskild undervisningsgrupp i form av förberedelseklass eller enskild undervisning.

³⁵ Skollagen 3 kap 12f §; Skolverket (2016), "Kartläggningsmaterial för nyanlända elever"

³⁶ Regeringens proposition 2014/15:56, "Utbildning för nyanlända elever – mottagande och skolgång"

funnits vid ett fåtal grundskolor i Stockholm men inriktningen är nu att fler skolor ska anordna förberedelseklasser.

Vid fyra grundskolor i staden belägna i både norrort och söderort anordnades år 2015 också *sommarskola* för nyanlända. Eleverna undervisades i svenska, matematik, praktiskt-estetiska ämnen och fick information om närsamhället.

Studiehandledning på modersmålet är en stödinsats som finns i både grundskolan och gymnasieskolan. Studiehandledning på modersmålet i ett ämne bör ske parallellt med undervisningen i ämnet på svenska. Ämnesord och begrepp på svenska introduceras i takt med att kunskaperna i ämnet ökar och efterhand som svenska språket stärks, övergår undervisningen alltmer till att ske på svenska.³⁷ Stockholms kommunala skolor kan beställa studiehandledning från en central enhet inom utbildningsförvaltningen (Språkcentrum).³⁸

Språkcentrum organiserar även modersmålslärare. Barn och ungdomar som har ett annat *modersmål* än svenska, och använder sitt språk varje dag hemma samt har grundläggande kunskaper i språket, har även rätt till modersmålsundervisning i grundskolan, särskolan och gymnasieskolan.³⁹ Modersmålsundervisningen är ett eget ämne med syftet att eleverna ska kunna utveckla sin tvåspråkiga identitet och kompetens samtidigt som eleven utvecklas i övriga ämnen. Enligt skollagen ska skolan erbjuda modersmålsundervisning där elever anmäler önskemål. En huvudman är endast skyldig att anordna modersmålsundervisning i ett språk om minst fem elever önskar sådan undervisning och det finns en lämplig lärare.⁴⁰

³⁷ Skolverket (2015) ”Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever”

³⁸ Utbildningsförvaltningen har ansökt om medel för ett pilotprojekt för att ta fram ett undervisningsmaterial för årskurs 7-9 i digital form, som ska finnas tillgängligt på åtta språk. Projektet innefattar en forskningsdel där det ska studeras om eleverna lär sig snabbare om de har tillgång till materialet.

³⁹ Skollagen 10 kap 7 §

⁴⁰ Undervisning kan också ges i samiska, finska, meänkälä, jiddisch och romani chib, även om barnen inte talar språket varje dag hemma. Detsamma gäller för adoptivbarn som har ett annat modersmål än svenska. Modersmålsundervisning kan inte ges i mer än ett språk för barnet. Ett romskt barn som kommer från utlandet kan få undervisning i två språk om det finns särskilda skäl till det.

2.4.5 Åtgärder för nyanlända elever i gymnasiet

Språkin introduktionen är ett program inom gymnasieskolans introduktionsprogram. Språkin introduktionen ska innehålla undervisning i grundskoleämnena svenska eller svenska som andra språk. I övriga ska introduktionen innehålla de ämnen och kurser som eleven behöver för sin fortsatta utbildning.⁴¹

Inom stadens gymnasieskola fanns år 2015 cirka 1 800 nyanlända elever. Huvuddelen av de nyanlända går vid språkin introduktion på någon gymnasieskola; sammanlagt 15 gymnasieskolor erbjuder språkin introduktion. SPRINT-gymnasiet, som bedriver undervisning i svenska som andraspråk för nyanlända asylsökande, är dock vanligtvis den första skolan som nyanlända ungdomar i gymnasieålder kommer till. (SPRINT står för språkin introduktion, som är ett av fem introduktionsprogram) Organisationen av språkin introduktionen ska ses över under 2016 samtidigt som antalet platser ska utökas då söktrycket är stort.

Nyanlända ungdomar med uppehållstillstånd eller uppehållsrätt folkbokförda i Stockholm kan börja på SPRINT-gymnasiet från och med höstterminen det år de fyller 16 år till och med mitten av vårterminen det år de fyller 19 år. Även asylsökande ungdomar har rätt att söka till gymnasieskola.⁴² Nyanlända asylsökande ungdomar bosatta i Stockholm kan börja på SPRINT-gymnasiet från och med höstterminen det år de fyller 16 år till och med dagen innan de fyller 18 år.

SPRINT tar emot och kontrollerar att eleven har rätt att gå i skola i Stockholm samt testar elevens kunskaper. SPRINT-gymnasiet erbjuder sedan eleverna en individualiserad undervisning till innehåll, sätt och studietakt. Undervisningen ska ge goda möjligheter för eleven att snabbt lära sig svenska parallellt med att eleven får kunskaper i främst samhälls- och naturorienterade ämnen. Skolan undervisar även om det svenska utbildningssystemet för att eleven ska kunna sätta mål och planera sina fortsatta studier.

SPRINT-gymnasiet har kontinuerlig antagning från augusti till slutet av april. Vid läsårets slut, i början av juni, slutar alla elever. Följande läsår fortsätter eleverna sina studier på andra gymnasieskolor eller hos andra utbildningsanordnare.

⁴¹ Skolverket (2013) ”Introduktionsprogrammet språkin introduktion”

⁴² Skollagen 29 kap 2§ och 3§

3. Ekonomi- och verksamhetsstyrning

3.1 Statlig styrning och tillsyn

Sedan kommunaliseringen av skolan på 1990-talet styrs skolan både av staten och av kommunen.

Statlig styrning av skolan sker genom skollagen samt genom annan reglering såsom läroplaner och kurs- och ämnesplaner. Styrningen sker också genom riktade statliga satsningar och statsbidrag, exempelvis riktat stöd till skolor med stora utmaningar, mottagande av nyanlända, nationella skolutvecklingsprogram samt satsningar på naturvetenskap, teknik och vuxenundervisning.

Två myndigheter är centrala för den statliga styrningen och tillsynen av skolväsendet: Skolverket och Skolinspektionen. Båda förvaltningarnas uppdrag har sin utgångspunkt i en tillgång till en utbildning som är likvärdig och av god kvalitet, i en trygg miljö. *Skolverket* ska styra och följa upp genom att ta fram måldokument för verksamheterna, kunskapskrav, föreskrifter och allmänna råd samt nationella prov. Utdelning av statsbidrag och lärarlegitimationer hanteras också av Skolverket. *Skolinspektionen* granskar alla som driver skolverksamhet, dvs alla kommuner, utbildningsföretag och andra organisationer.

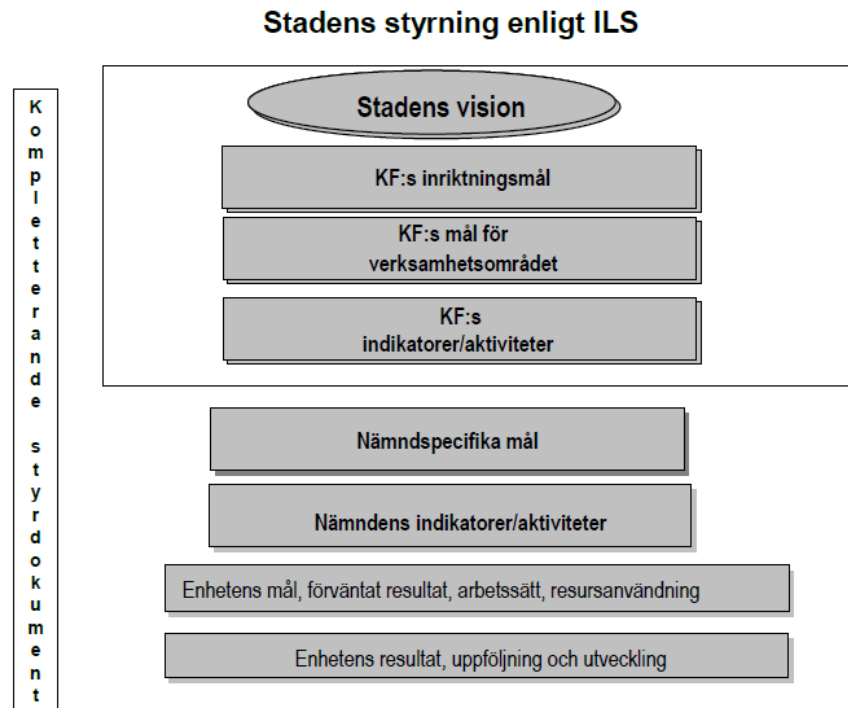
3.2 Verksamhetsstyrning och uppföljning i Stockholms stad

Stockholms stads styrning och uppföljning sker genom Vision 2040, stadens budget och det integrerade ledningssystemet (ILS). (Se figur 5 nedan.)

I Vision 2040 beskrivs bland annat en vision för utbildning, ”En bra skola för alla”. Visionen lyfter fram att alla barn i Stockholm får sin rätt till en bra utbildning tillgodosedd oavsett bakgrund och att det alltid är nära till en skola av hög kvalitet samt att alla elever ska nå goda resultat och utveckla sin fulla potential. Utbildningsförvaltningen har påbörjat ett arbete för att omsätta visionen i en förvaltningsgemensam värdergrund utifrån ledorden respekt, delaktighet, trygghet, studiero samt skolan som mötesplats för

elever med olika bakgrund och att människors olikheter ses som en tillgång.

Figur 5. Stadens styrmodell

3.2.1 Styrning och planering

I stadens budget konkretiseras visionen. Kommunen kan via budgetens mål, indikatorer och aktiviteter styra verksamheten i de kommunala skolorna, men inte i de fristående skolorna. För skolan handlar det bland annat om mål om jämlika uppväxtvillkor, demokrati och inflytande, en världsledande kunskapsregion, att skolan är en stödjande skola där alla når kunskapskraven, trygghet och studiero, elevhälsa, strukturerat och tydligt ledarskap. Budgeten omfattar även att utbildningsnämndens metoder för medborgarkontakt och dialog samt skolornas kommunikation med elever och föräldrar ska utvecklas.

En del i utbildningsnämndens styrning av skolverksamheten inom grundskolan är satsningen på fokusskolor.⁴³ Till fyra av fokusskolorna har följeforskning knutits. Fokusskolorna ska ha handlingsplaner med en tydlig målsättning om att förbättra undervisningen, samarbetet på skolan och det systematiska

⁴³ ”Gamla” fokusskolor utsågs utifrån lägst studieresultat, medan de ”nya” fokusskolorna är F-6 skolor med högst socioekonomiskt index.

kvalitetsarbetet. Handlingsplanerna ska behandla utveckling av skolans organisation, resursutnyttjande och kompetenssammansättning. Resurser för arbetet ges genom det socioekonomiska stödet. Skolorna ska noga överväga hur det socioekonomiska tilläggsanslaget bäst ska användas för att göra skillnad för de elever som behöver det mest. (Se vidare avsnitt 3.3.1.)

En del i styrningen och prioriteringen av de socioekonomiskt svaga områdena är att utifrån skolans ekonomiska förutsättningar löneprioritera fokusskolorna. Rektor ansvarar för att anställa den personal skolan behöver samt beslutar om lön för sin personal. I löneöversynen för skolledare och lärare styrs dock ett större löneutrymme till grundskolor i ytterstadsområden med stora utmaningar.

3.2.2 Uppföljning

Uppföljningen av verksamhetsstyrningen sker inom det integrerade ledningssystemet och återrapporteras tertialsvis till nämnden och kommunfullmäktige.

Inom utbildningsförvaltningen finns utrednings- och uppföljningsstöd dels vid verksamhetsavdelningarnas staber, dels inom stöдавdelningarna (Uppföljningsenheten, Planeringsenheten och FoU-enheten). Det finns även ett så kallat programkontor som har i uppdrag att koordinera och stödja förvaltningens större utvecklingsprojekt och utvecklingsinsatser samt att säkerställa en tydlig koppling till verksamhetsplanens mål. Programkontoret stöder även uppföljning och utvärdering av projekten.⁴⁴

3.3 Ekonomistyrning

Den ekonomiska styrningen av skolan utgår från skollagen, vars grund är lika förutsättningar mellan kommunala och fristående skolor. Hemkommunen ska lämna bidrag till huvudmannen för varje elev vid en fristående förskoleklass, grundskola, gymnasieskola eller särskola. I kommunens fördelning av resurser ska ersättningen bestämmas efter samma grunder till fristående och

⁴⁴ Socialförvaltningen utvärderar de utvecklingsprojekt som leds av socialförvaltningen, och där utbildningsförvaltningen ingår, såsom pilotprojekt samverkan mellan skola och socialtjänst samt sociala insatsgrupper.

kommunala skolor.⁴⁵ Om ytterligare resurser ges till kommunens verksamhet under budgetåret, ska motsvarande tillskott ges till de enskilda huvudmännen.

I Stockholms stad baseras budgeten till utbildningsnämnden på olika schabloner per elev samt anslag för socioekonomisk omfördelning, vissa kommunövergripande verksamheter samt för myndighetsutövning.

Från utbildningsnämndens budget fördelas medel både till fristående och kommunala skolor. Utbildningsnämndens resursfördelningsmodell till *grundskolorna* består av en peng per elev, eventuellt tilläggsbelopp för elever i behov av särskilt stöd, modersmålersättning, socioekonomisk ersättning och eventuell nyanländpeng.⁴⁶

Utbildningsnämndens resursfördelningsmodell till *gymnasieskolorna* består av en programpeng, modersmålersättning och socioekonomisk ersättning. Skolorna kan även ansöka särskilt om stöd för extraordinära kostnader, såsom extra anpassningar för enskilda individer.

3.3.1 Socioekonomisk omfördelning

I skollagen regleras att resurser ska fördelas efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.⁴⁷ Stadens resursfördelningssystem till skolorna har sedan många år kompenserat för skillnader i socioekonomiska förutsättningar.⁴⁸ Den socioekonomiska ersättningen ges som ett anslag per skola för både grund- och gymnasieskola. Anslaget baseras på elevantal och socioekonomisk struktur på respektive skola i september året före budgetåret.

Beräkningsmodellen för ersättningen består av ett antal bakgrundsfaktorer för eleverna vilka ligger till grund för ett

⁴⁵ Skollagen 10 kap. 37- 39§§

⁴⁶ Peng per elev till fristående grundskolor är lika med schablonen. Fristående skolor ersätts med 6 % moms. För de kommunala skolorna gör utbildningsnämnden ett internt avdrag från schablonen/programpengen. Avdraget ska täcka central förvaltning, de kommunala skolornas lokalkostnader samt vissa gemensamma verksamheter. Resterande del betalas ut till de kommunala skolorna i form av elevpeng.

⁴⁷ Skollagen 2 kap 8a§

⁴⁸ Den nuvarande modellen för grundskolan beslutades 2012 och användes första gången i budget 2013. För gymnasieskolan beslutades den nuvarande modellen redan 2009 och användes första gången i budget 2010.

socioekonomiskt index både för fristående och kommunala skolor. Ju högre index en skola har, desto mindre gynsamma är de socioekonomiska förutsättningarna. Beräkningsmodellen för grundskola har hittills bestått av följande sex bakgrundsfaktorer.

- Invandringsår
- Vårdnadshavarnas utbildningsnivå
- Om eleven bor i en familj med ekonomiskt bistånd
- Om eleven bor med båda, en eller ingen av sina vårdnadshavare
- Boendeområde
- Skolmiljö

Beräkningsmodellen för gymnasieskola har hittills bestått av sex variabler för skolor i egen regi samt skolor som inte omfattas av Kommunförbundet Stockholms läns (KSL:s) gemensamma prislista:

- Meritvärde från år 9
- Om eleven bor i en familj med ekonomiskt bistånd
- Vårdnadshavarnas utbildningsnivå
- Om eleven har utländsk bakgrund
- Om eleven bor med båda, en eller ingen av sina vårdnadshavare
- Skolmiljö

För fristående gymnasieskolor som omfattas av KSL:s gemensamma prislista betalas från och med år 2015 en socioekonomisk ersättning ut baserat på meritvärde från år 9.

Den genomsnittliga socioekonomiska ersättningen till de kommunala grundskolorna är år 2015 drygt 12 000 kronor per elev och år. Variationen mellan skolorna är stor och ligger mellan 1 700 och 60 000 kronor per elev och år.

Den genomsnittliga socioekonomiska ersättningen till de kommunala gymnasieskolorna är år 2015 cirka 3 700 kronor per elev och år. Variationen är stor mellan skolorna, men framförallt mellan programmen.

I grundskolor med högst socioekonomiskt index utgör den socioekonomiska ersättningen cirka en tredjedel av skolans budget. I gymnasieskolor med högst index utgör den socioekonomiska ersättningen cirka en tiondel av skolans budget.

Samtliga skolor ska beskriva användningen av den socioekonomiska ersättningen i sina verksamhetsplaner. Av beskrivningarna framgår att skolorna framförallt använt medlen till högre personaltäthet. Det innebär bland annat att skolorna har fler lärare och generellt mindre grupper. Grundskolorna lyfter fram att de har fler specialpedagoger, övriga pedagoger samt utökad personalstyrka inom elevhälsan. En del av stödet används till specifika insatser riktade till elever med utländsk bakgrund, då den andelen oftast är hög, såsom lärare i förberedelseklasser och svenska som andraspråk, extra modersmålslärare, studiehandledning och tolkar.

Utöver skolpengen och den socioekonomiska ersättningen ersätts skolorna även för elever som läser modersmål. För elev som deltog i sådan undervisning år 2015 var ersättningen 9 600 kronor.

Inför år 2016 har förvaltningen sett över ersättningen för nyanlända. För nyanlända elever som tas emot får skolan en grundpeng och socioekonomisk ersättning på samma villkor som andra elever.⁴⁹ För varje asylsökande elev i årskurs 0-9 som är inskrivna efter den 1 januari 2015 får skolan även 40 000 kronor. För övriga nyanlända får skolan 20 000 kronor för varje nyanländ elev i årskurs 0-9 som är inskriven efter den 1 januari 2015.

Sammantaget innebär de olika formerna av ersättningar att för varje elev i årskurs 9 får skolan cirka 70 000 kronor i skolpeng. Därutöver kan en elev med ovan nämnda förutsättningar innebära att en skola får den dubbla ersättningen eller mer. Utöver det tillkommer det eventuella tilläggsbelopp för elever i behov av särskilt stöd.

⁴⁹ Eftersom den socioekonomiska ersättningen baseras på antalet elever i september året före, innebär det dock att elever som anlänt efter det inte ingår i beräkningen av ersättningen.

4. Lokalförsörjning

Utbildningsnämnden är beställare av nya kommunala skolor, liksom om- och tillbyggnader av befintliga. Merparten av stadens kommunala skolor och förskolor hyrs av det kommunala bolaget Skolfastigheter i Stockholm AB (Sisab). Vissa lokaler hyrs in av andra fastighetsägare. Sisab äger och förvaltar merparten av förskolorna, grundskolorna och gymnasieskolorna i Stockholm. Största delen av bolagets fastigheter hyrs av Stockholms stad, men cirka 16 procent hyrs ut för andra ändamål, bl.a. till fristående-skolor, bostäder, parkeringsgarage och kommersiella lokaler.

4.1 Behovet av skollokaler

Utbildningsnämnden ansvarar för de övergripande analyserna av behovet av skollokaler, dvs. av vilken kapacitet som bedöms behövas och i vilka områden skolorna behövs. Behovsanalyserna utgår från stadens utveckling och befolkningsprognosen. Analysen och redovisningen bygger även på relevant prognoser som är framskrivningar för respektive skola utifrån tidigare antagningsmönster.

Den senaste befolkningsprognosen, som sträcker sig fram till år 2024, visar på en ökning av elevantalet i grundskolan (åldersgruppen 6-15 år) med cirka 23 000 barn till 112 000 barn. Elevantalet i gymnasieålder 16-19 år ökar med cirka 9 500 till 42 000 elever.⁵⁰ Befolkningsprognoserna bygger på framskrivningar av nuvarande befolkningsantal men utgår även från den långsiktiga bostadsproduktionsplanen⁵¹ som är en betydande orsak till den prognostiserade befolkningsökningen.

Den väntade befolkningsökning innebär ett omfattande behov av utbyggnad och motsvarar cirka 18-20 nya grundskolor fram till och med år 2024, totalt i staden och baserat på att en ny skola tar in cirka 1 200 elever.⁵² Enligt stadens budget ska kommunala skolor i första hand organiseras som F-9-skolor och i andra hand som F-6-respektive 7-9 skolor, beroende på förutsättningarna.

⁵⁰ Sweco Befolkningsprognos 2015

⁵¹ Stockholms långsiktiga bostadsproduktionsplan är ett planeringsunderlag utifrån översiktsplanen, framtagen av exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, trafikkontoret och miljöförvaltningen. Bostadsproduktionsplanen utgår från *Stockholms stads översiktsplan Promendstaden*, som är stadens övergripande strategiska styrdokument för den fysiska planeringen.

⁵² Utbildningsförvaltningens Lokalförsörjningsplan 2015-2017

Elevantalet i gymnasieålder har under en längre tid minskat, men den trenden har nu brutits och en ökning väntas framöver. Det innebär att även fler gymnasieskolor kommer att behövas. Enligt stadens budget ska utbildningsnämnden utreda om gymnasieskolor på sikt skulle tjäna på att samlas i gymnasiekluster på attraktiva platser tillsammans med annan samhällsservice och goda kommunikationer.

Elevantalsprognosen för grundskolan utgår från nuvarande fördelning mellan kommunal och fristående skola på områdesnivå. Om sökmönstret ändras påverkar det behovet av utbyggnad, eftersom staden har ett ansvar att se till att alla elever kan beredas plats på grund- och gymnasieskolan.

4.2 Utbyggnad av skollokaler

Lokalförsörjningsplanen är stadens verktyg för att planera det långsiktiga behovet av lokaler. Planen består av behovsanalys, lokalresurser och analys av förändringar i lokalbeståndet. Utifrån lokalförsörjningsplanen initieras och genomförs projekt i form av ny, om- och tillbyggnad. Projektprocessen hålls samman av utbildningsförvaltningen och består av flera faser: förstudie, utredningsskede, förslagshandlingsskede, projektering, produktion och projektavslut. Processen är normalt minst 1,5 år upp till 4 år och därutöver tillkommer förstudie och tid för överklagande. Processen för en ny skola tar därför normalt upp till 7 år.

För att säkerställa tillgången till mark för skola så behöver skolplaneringen ingå i områdesplaner och i programarbeten, det vill säga i tidigt skede av stadsplaneringen. Samtidigt behöver antalet bostäder vara känt för att slutligen bedöma omfattningen av skolbehovet. Beslut om en ny skolas placering tas i form av markanvisning och i detaljplan. Placeringen är ofta påverkad av exploateringsprojektets förutsättningar, exempelvis i vilken omfattning staden äger mark och ekonomiska förutsättningar. Under ledning av stadsledningskontoret har ett samverkansprojekt, Samordnad grundskoleplanering i Stockholm, upprättats för att i ett tidigt skede kunna möta det långsiktiga behovet av skolor kopplat till den långsiktiga bostadsproduktionsplanen. Utbildningsförvaltningen, exploateringskontoret, stadsbyggnadskontoret, idrottsförvaltningen och Sisab ingår i samverkansprojektet. För att stärka samplaneringen finns också en särskild skolplanerings-samordnare inom kommunstyrelsen, med övergripande ansvar att

åstadkomma en mer effektiv samverkan mellan berörda nämnder och bolag. Utöver de tidigare nämnda aktörerna är även stadsdelsförvaltningarna och fastighetsnämnden aktörer i planeringsprocessen.

Utbildningsnämndens påverkan på en skolas placering och årskursindelning sker i tidigt skede dels i lokalförsörjningsplanen, dels i projektens inriktningsärenden. Kommunstyrelsen beslutar om stora byggprojekt, där kostnaden beräknas överstiga 50 miljoner kronor eller ge en årlig hyresökning på 5 miljoner kronor. Efter beslut om genomförande beställer utbildningsnämnden genomförandet av SISAB.

5. Skolresultat och påverkansfaktorer

Tidigare kapitel har övergripande redogjort för förutsättningarna för att utjämna skillnader mellan olika elever, grupper och skolor i Stockholm och det pågående arbetet kring detta. Detta kapitel analyserar hur väl staden når målen om en likvärdig utbildning och vad som förklarar de skillnader som finns i skolresultat.

5.1 Hälsa och skolresultat

Sambandet mellan hälsa och skolresultat har uppmärksamats i tidigare studier. Enligt rapporten ”Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt” skyddar goda skolresultat mot symptom på psykisk ohälsa. Samtidigt lyfter rapporten fram att barn med psykiska problem riskerar att få sämre resultat i skolan och att inte kunna fullfölja sina studier.⁵³ Sambandet går med andra ord i båda riktningarna: goda studieresultat är en skyddsfaktor mot ohälsa samtidigt som psykisk ohälsa är en riskfaktor för att inte nå goda studieresultat.⁵⁴

”Pojkar och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt” sätter också hälsa i relation till socioekonomiska faktorer. Barn och unga som lever med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar har högre risk för att prestera sämre i skolan. De riskerar samtidigt sämre hälsa, vilket i sin tur kan bidra till sämre skolprestationer. Liknande resonemang finns i diskussionsunderlaget ”Barn i Malmö – Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa”⁵⁵. Föräldrar med låg utbildningsnivå, sämre ekonomisk situation och sämre arbetsförhållanden samt ensamstående föräldrar påverkar barnens hälsa till det sämre. Detta har i sin tur negativ inverkan på studieresultaten.

I avsnittet nedan analyseras hälsa i förhållande till skolresultat och socioekonomiska förutsättningar. Analysen utgår från

⁵³ SOU (2010:79) ”Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt”

⁵⁴ Andra rapporter som behandlat skolan som skyddsfaktor är rapporten ”Skolan som skyddsfaktor”, Socialförvaltningen 2014. Rapporten visar att direkta faktorer som skyddar ungdomar från att hamna i kriminalitet är bl.a. goda resultat men även upplevelsen av uppmuntran och kommunikation mellan lärare och elever, tydlighet från lärare samt elevens delaktighet.

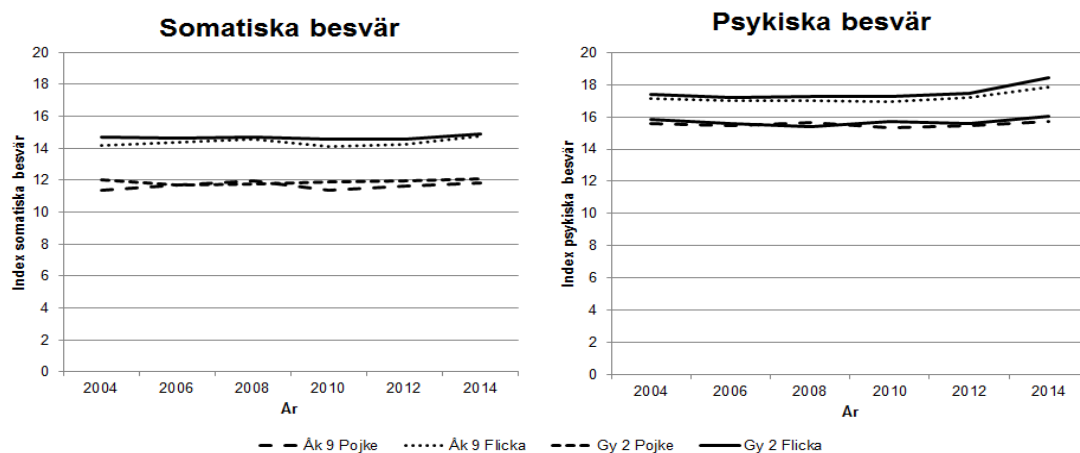
⁵⁵ Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (2012), ”Barn i Malmö – Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa”

Stockholmsenkäten som är en självdeklarationsenkät i grundskolans årskurs 9 och i gymnasiet årskurs 2. Statistiken baseras på ett index som utgår från frågor i Stockholmsenkäten om somatiska och psykiska besvär, såsom ”hur ofta har du haft huvudvärk detta läsår” samt ”känner du dig ledsen och deppig utan att veta varför”. Resultaten har även baserats på ett betygsindex som bygger på frågor om resultaten i ämnena matematik, svenska och engelska. Stadens socioekonomiska index på skolnivå (se avsnitt 3.3.1) används också i analysen.

5.1.1 En viss ökning av psykiska och somatiska besvär

Under åren 2012–2014 har det skett en viss ökning av psykiska och somatiska besvär hos eleverna, i synnerhet hos flickorna, enligt vad eleverna själva uppger att de upplever. Dessförinnan, under perioden 2004–2012, har både somatiska och psykiska besvär varit oförändrat på samma nivå för både flickor och pojkar. (Se figur 6 nedan.)

Figur 6. Somatiska och psykiska besvär indexbaserat åren 2004–2014 uppdelat på kön och årskurs⁵⁶

Källa: Stockholmsenkäten åren 2004–2014

Skillnaden mellan årskurs 9 och gymnasiet årskurs 2 är mycket marginella. Däremot är det en tydlig skillnad mellan flickor och pojkar. Flickor upplever en högre grad av både psykiska och somatiska besvär. År 2014 hade cirka en tiondel av alla elever som svarat på Stockholmsenkäten huvudvärk flera gånger i veckan och kände sig ledsna och deppiga väldigt ofta utan att veta varför. Det var 6 procent av pojkarna i årskurs 9 som svarade att de hade

⁵⁶ Ett högre indexvärde innebär en högre grad av besvär.

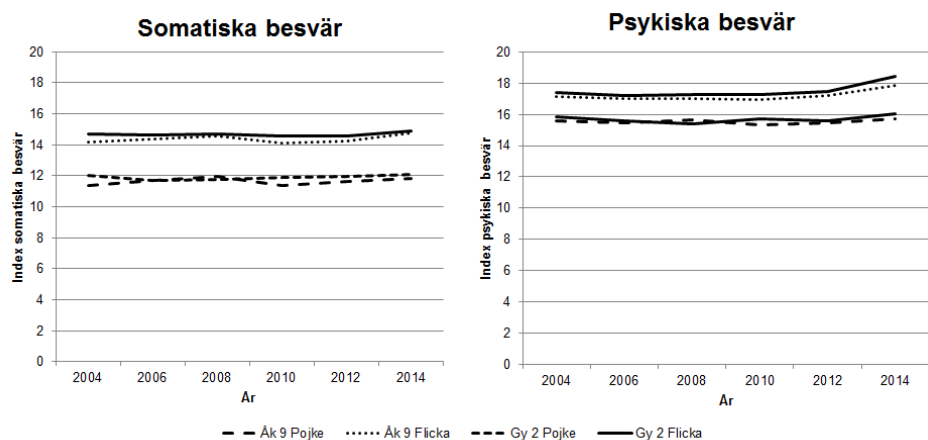
huvudvärk flera gånger i veckan medan det var 18 procent av flickorna som uppgav det. I årskurs 2 på gymnasiet var motsvarande siffror 6 procent för pojkar och 16 procent för flickor. Det visar sig även att andelen flickor som känner sig ledsna och deppiga väldigt ofta utan att veta varför är ungefär tre gånger större än andelen pojkar, både i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet.⁵⁷ Hälsokillnaderna mellan könen, som syns genom Stockholmsenkäten, är även tydliga i nationella undersökningar.⁵⁸

5.1.2 Ohälsa samvarierar med skolresultat

Det finns en samvariation mellan skolresultat och psykiska respektive somatiska besvär. Elever som har godkända betyg (E-A) i ämnena svenska, matematik och engelska har en lägre grad av psykiska och somatiska besvär jämfört med elever med ej godkända betyg (- och F), som mår betydligt sämre både psykiskt och fysiskt. (Se figur 7 nedan.)

Stockholmsenkäten görs på skoltid. Det innebär att resultatet inte omfattar svar från de elever som inte närvarar i skolan. Om även svaren från dessa hade omfattats, skulle troligen skillnaden varit större. När Stockholmsenkätens fråga om hur ofta eleven skolkat relateras till ett index över psykisk hälsa syns en samvariation mellan att eleven har mindre god psykisk hälsa ju mer hen har skolkat.

Figur 7. Somatiska och psykiska besvär relaterat till skolresultat, åk, 9 samt gymnasiets år 2 sammanslaget

Källa: Stockholmsenkäten år 2015

⁵⁷ Stockholmsenkäten 2015

⁵⁸ Barnombudsmannen (2015) "Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa" samt Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (2012) "Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Malmö"

5.1.3 Ingen samvariation mellan hälsa och socioekonomi?

Enkätundersökningen visade ingen samvariation mellan elevens hälsa och det socioekonomiska indexet på skolnivån. Det fanns således ingen samvariation mellan en lågt skattad hälsa och ett högt socioekonomiskt index på den skola som eleven gick på, eller omvänt. En möjlig förklaring till detta är att skolor med högt socioekonomiskt index i hög utsträckning använt den socioekonomiska ersättning bland annat till ett förstärkt elevhälsoarbete (se avsnitt 3.3.1 denna rapport).

5.2 Socioekonomiska faktorer

Det föregående avsnittet fokuserade på hälsa och skolresultat och visade att dessa två samvarierar. I det följande analyseras skolresultat och socioekonomiska förutsättningar inriktat på förekomsten av skolsegregation. Skolsegregation är ett centralt begrepp inom skolvärlden. Med segregation avses i hur stor utsträckning ett förhållande på skolorna avviker från genomsnittet. Exakt hur man ska definiera skolsegregation kan variera, men en tumregel är att ju större skillnad mellan skolorna, desto större är segregationen.

Skolsegregation kan diskuteras från i huvudsak två perspektiv. Det första är utifrån vilka elever som går på skolan och det andra utifrån elevresultaten på skolan. Segregation utifrån vilka elever som går på skolan utgår från vissa förutsättningar hos eleverna. De förutsättningar som man brukar lägga tonvikt på är vilken utbildningsnivå elevens vårdnadshavare har och vilken bakgrund eleverna har (svensk/utländsk), med fokus på när individen invandrade till Sverige. Nedan används dock uppgifter från Skolverket och dess indelning av statistiken utifrån bakgrund i svensk, utländsk född i Sverige och utländsk född utomlands.

I detta avsnitt beskrivs först skillnader i skolresultat och därefter sätts skillnaderna i relation till socioekonomiska förutsättningar. Avsnittet avslutas med en analys av vad som förklarar de ökande skillnaderna i skolresultat.

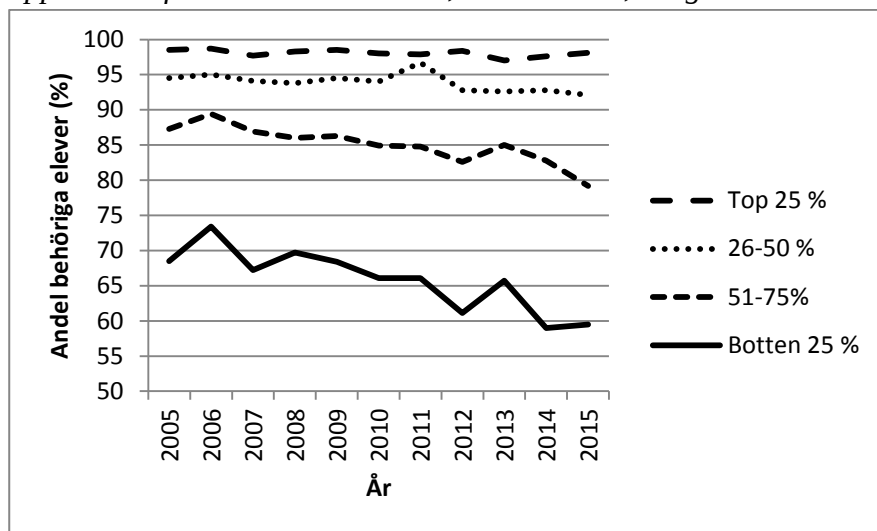
5.2.1 Ökad resultatspridning mellan kommunala grundskolor

Andelen elever i årskurs 9 i Stockholm, som är behöriga till nationellt program på gymnasiet har minskat under de senaste åren. Minskningens storlek varierar dock mellan skolor som har högt respektive lågt skolresultat och resultatspridningen ökar därför mellan dessa.

Figuren nedan visar spridningen i resultat för måttet ”andelen behöriga till nationellt program i grundskolan årskurs 9 mellan 2005 och 2015”. Skolorna är indelade i fyra lika stora grupper (kvartiler) utifrån vilket resultat skolan hade aktuellt år. I den första kvartilen ingår varje år de 25 procent skolor som har högst resultat, i nästa kvartil de påföljande 25 procenten skolor utifrån resultat, o.s.v.. Resultatet som redovisas är den genomsnittliga behörigheten för skolorna i varje grupp. Det kan variera mellan de olika åren vilka skolor som tillhör de olika kvartilerna.

Skolor med högst resultat (top 25 % i figur 8 nedan) har haft marginella negativa förändringar i sin resultatutveckling sedan 2005. En viss negativ trend de senaste åren kan dock noteras för skolorna i kvartil 2. Däremot finns det ett tydligt fall i resultat för den hälften (kvartil 3 och 4) av skolorna som har haft lägst resultat. Trenden blir därför att avståndet mellan de kommunala skolorna som har högst respektive lägst skolresultat ökar.

Figur 8. Andelen behöriga till nationellt program årskurs 9 uppdelade efter skolornas resultat, 2005 – 2015, ovägt medelvärde.

Källa: Skolverkets databas SIRIS

5.2.2 Ökad resultatspridning utifrån socioekonomi

Forskning visar att det finns ett tydligt genomsnittligt samband mellan elevers socioekonomiska bakgrund och framgång i skolan.⁵⁹ Resultaten analyseras därför vidare mot bakgrund av vilka socioekonomiska förutsättningar som eleverna på en skola har.

När det gäller behörigheten till yrkesprogram vid de kommunala skolorna så är utvecklingen relativt tydlig de senaste fem åren. För de skolor som har gynnsamma socioekonomiska förutsättningar är resultaten på samma nivå under perioden. För de två andra grupperna av skolor så har däremot resultaten för eleverna försämrats. Det innebär sammantaget att den ökade resultatspridningen mellan grundskolorna har ett socioekonomiskt mönster.

Tabellen nedan utgår från samma socioekonomiskt index som ligger till grund för resurstilldelningen till skolorna (se avsnitt 3.3.1). Ett lågt socioekonomiskt index på en skola innebär att det finns gynnsamma förutsättningar för ett bra resultat, och ett högt index signalerar sålunda att förutsättningarna är ogynnsamma. Ett index på 100 är genomsnittet för Stockholms stad.

Skolorna som bedriver undervisning i årskurs 9 i Stockholms stad har delats upp i tre grupper:

⁵⁹ Skolverket (2009) "Vad påverkar resultaten i svenska grundskola – Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer" s. 98 – 103

- 1) skolor med lägre index än 40,
- 2) skolor med index mellan 40 och 200, och
- 3) skolor med index över 200.

År 2015 fanns det 28 skolor i den första, 14 skolor i den andra och 18 skolor i den tredje gruppen. Siffrorna i tabellerna tar hänsyn till hur många elever som går på skolan och är ett vägt medelvärde.⁶⁰

Tabell 1: Andel elever i årskurs 9 som är behöriga till yrkesprogram, åren 2011-2015 (vägt medelvärde)

	2011	2012	2013	2014	2015
Skolor med <40 i index	95,7	95,8	95,2	95,2	94,1
Skolor med 40-200 i index	89,7	86,0	88,8	84,7	84,3
Skolor med >200 index	70,4	64,7	68,5	65,2	64,1

Källa: Skolverkets databas SIRIS

Det finns ett liknande mönster när det gäller det genomsnittliga meritvärdet (se tabell 2), men det är inte lika tydligt. Skolorna med minst gynnsamma förutsättningar har inte försämrat sina resultat, men spridningen mellan skolorna har ökat eftersom resultaten har förbättrats för övriga skolor.

Tabell 2: Genomsnittligt meritvärde, årskurs 9, 2011 – 2015 efter elevernas resultat som går på skolor i respektive fast grupp (vägt medelvärde)

	2011	2012	2013	2014	2015
Skolor med <40 i index	240	242	239	243	246
Skolor med 40-200 i index	215	214	218	219	227
Skolor med >200 index	187	180	187	183	186

Källa: Skolverkets databas SIRIS

⁶⁰ Mellan år 2014 och 2015 är den totala andelen behöriga till yrkesprogram densamma (85,7%). Enligt tabell 1 minskar samtidigt andelen behöriga i samtliga grupper men med olika omfattning. Det beror på att det mellan 2014 och 2015 går olika många elever på de olika typerna av skolorna. Andelen elever som går på skolor med gynnsamma socioekonomiska förutsättningar är större 2015 jämfört med 2014, och eftersom dessa elever har en högre behörighet än genomsnittet så förklarar det att situationen uppkommer. Det ska också påpekas att skolornas index för 2015 är desamma som för 2014 då det på grund av sekretesskäl inte lämnats ut några elevuppgifter från SCB för 2015 och därmed har inte indexet kunnat beräknas.

Om man väljer att göra en annorlunda uppdelning av skolorna utifrån socioekonomiskt index framstår mönstret allt tydligare. Elever på skolor med gynnsamma socioekonomiska förutsättningar (ett lägre index än 100) har över tid bara mindre förändringar i behörigheten till yrkesprogram. Däremot är trenden för skolor med mindre gynnsamma förutsättningar (ett högre index än 100) negativ.⁶¹ (Se tabell 3.)

Tabell 3: Andel behöriga till nationellt program årskurs 9, 2011 - 2014 efter elevernas resultat som går på skolor i respektive socioekonomiska grupp (vägt medelvärde)

	2011	2012	2013	2014	2015
Skolor med <100 i index	94,9	94,1	93,8	94,0	93,2
Skolor med >100 i index	75,3	70,4	73,4	70,5	68,6

Källa: Skolverkets databas SIRIS

5.2.3 Vad kan förklara de ökade skillnaderna i skolresultat?

Det finns tre huvudsakliga faktorer som kan påverka den ovan observerade resultatspridningen mellan skolor.

- Skillnad i undervisningskvalitet mellan skolor.
- Sortering av elever utifrån deras socioekonomiska bakgrund, t.ex. den utbildningsnivå som elevernas föräldrar har, och om eleverna har utländsk bakgrund.
- Sortering av elever utifrån andra bakgrundsfaktorer än socioekonomisk och utländsk bakgrund, såsom elevernas studiemotivation och fallenhet för studier (benämns ibland dold segregering).

Högre lärartäthet på skolor med sämre socioekonomiska förutsättningar

Att undersöka utbildningskvaliteten på skolor kan på aggregerad nivå göras genom att mäta strukturella faktorer såsom skolans ekonomiska resurser, lärartäthet och andel obehöriga lärare. Mer

⁶¹ Även här syns en minskning på båda grupperna 2015 jämfört med 2014, men det förklaras också av en större andel av eleverna går på skolor med under 100 index 2015 jämfört med tidigare år. I år fanns 70 procent av eleverna på skolor med under 100 i index, och förra året var den andelen 64 procent. Tidigare år har den legat något över två tredjedelar av eleverna.

ekonomiska resurser och hög lärartäthet antas då ha en positiv påverkan på utbildningskvaliteten och en hög andel obehöriga lärare antas ha en negativ effekt på utbildningskvaliteten.

Det finns stora skillnader i lärartäthet mellan de kommunala grundskolorna utifrån de socioekonomiska förutsättningarna. Om man delar in grundskolorna i tre grupper⁶² utifrån elevernas socioekonomiska förutsättningar så är det nästan 50 procent fler lärare per elev på skolorna med minst gynnsamma förutsättningar jämfört med skolorna med mest gynnsamma socioekonomiska förutsättningar. Skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar (mer än 200 i index) har betydligt färre elever per lärare (10,8) jämfört med gruppen med mest gynnsamma socioekonomiska förutsättningar (mindre än 40 i index) där det går 16 elever per lärare. Anledningen är att skolorna med minst gynnsamma socioekonomiska förutsättningar genom det socioekonomiska stödet har mer ekonomiska resurser som i stor utsträckning används till att anställa lärare. (Se avsnitt 3.3.1.)

Utbildningsnivån på lärarna i skolorna med minst gynnsamma socioekonomiska förutsättningar är något lägre, men det rör sig inte om några dramatiska skillnader.

Tabell 4: Lärarstatistik, Stockholms kommunala grundskolor, 2015

	Elever per lärare	Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen
Skolor med <40 i index	16,0	89 %
Skolor med 40-200 i index	14,4	87 %
Skolor med >200 i index	10,8	84 %

Källa: Skolverkets databas SIRIS

Sammantaget finns det utifrån uppgifterna ovan inte några indikationer på att de ökade skillnaderna skulle bero på generella skillnader i undervisningskvalitet.⁶³ Undersökningen är dock begränsad, då den fokuserar på två strukturella uppgifter. En rad studier har påvisat att det är svårt att fastställa samband mellan strukturella, ekonomiska förhållanden för skolor och utbildningsresultat utan omfattande studier liknande de inom till exempel

⁶² Grupp 1) Mindre än 40 i index (mest gynnsamma förutsättningar) Grupp 2) 41-200 i index Grupp 3) Över 200 i index (minst gynnsamma socioekonomiska förutsättningar).

⁶³ Jämför resonemanget i bilagd forskarrapport.

forskningsfältet School Effectiveness. Undersökningen här får dock ändå sägas ge en indikation på att de ökade skillnaderna inte verkar bero på skillnader i undervisningskvalitet.

Elever vars föräldrar är lågutbildade samlas i allt högre utsträckning på samma skolor⁶⁴

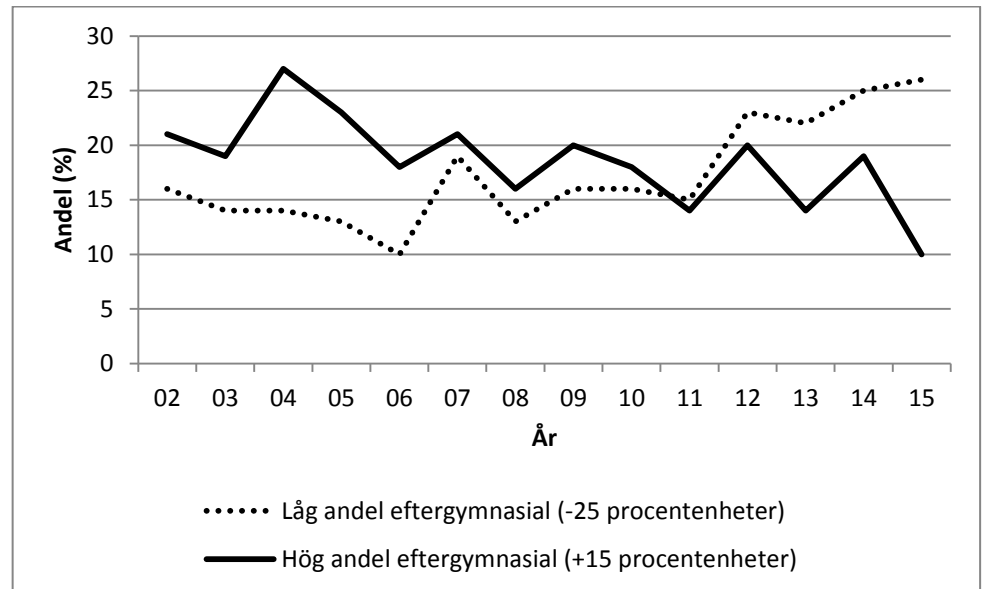
Den generella utbildningsnivån bland elevernas vårdnadshavare i årskurs 9 bland Stockholms kommunala skolor har förändrats något de senaste 15 åren. Utbildningsnivån stiger bland vårdnadshavarna. Andelen vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning har haft en kontinuerlig ökning från 54 procent 2002 till dagens nivå på 59 procent. Andelen vårdnadshavare med högst förgymnasial utbildning har minskat något under perioden och andelen elever vars vårdnadshavare har högst gymnasial utbildning har minskat i något större omfattning.

Skolresultaten i årskurs 9 varierar mellan de olika grupperna. För eleverna vars vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning var behörigheten till yrkesprogram 94 procent år 2015. För eleverna vars vårdnadshavare hade förgymnasial eller gymnasial utbildning var behörigheten 77 procent.

Även om andelen lågutbildade vårdnadshavare generellt sett minskar så samlas elever vars vårdnadshavare har en låg utbildningsgrad i allt högre utsträckning på vissa skolor. Andelen skolor där vårdnadshavarna har en relativt låg utbildningsgrad ökar således. Däremot finns det en svag negativ trend för andelen skolor med en hög andel elever vars vårdnadshavare har eftergymnasial utbildning. (Se figur 9.) Den ökade spridningen mellan grundskolornas resultat kan därför i viss utsträckning förklaras av att elever vars vårdnadshavare har en låg utbildningsnivå i ökande grad koncentreras till vissa skolor.

⁶⁴ Betygssiffrorna är hämtade från Skolverkets databas SIRIS.

Figur 9. Andel skolor med hög och låg andel elever vars vårdnadshavare har eftergymnasial utbildning i förhållande till genomsnittet för Stockholms kommunala skolor, årskurs 9, 2002 – 2015

Källa: Skolverkets databas SIRIS

Skolorna sorteras i högre utsträckning utifrån elever med svensk kontra utländsk bakgrund⁶⁵

Skolverket delar i sin betygsstatistisk in eleverna i tre grupper utifrån bakgrund: svensk, utländsk född i Sverige och utländsk född utomlands. Bland Stockholms kommunala skolor har sammansättningen i årskurs 9 mellan dessa tre grupper förändrats sedan 1999. Huvudandelen utgörs av elever med svensk bakgrund, men andelen elever med utländsk bakgrund född i Sverige eller utomlands ökar. Andelen elever med svensk bakgrund var stabil mellan 1999 och 2009 på omkring 73 till 75 procent. Därefter har andelen kontinuerligt minskat till 65 procent 2015. Gruppen elever med utländsk bakgrund födda i Sverige var stabil mellan 1999 och 2006, men har därefter ökat och uppgår till 18 procent 2015. Andelen elever med utländsk bakgrund födda utomlands var runt 15 procent fram till 2003 för att mellan 2004 och 2010 ligga mellan 12 procent. Därefter har gruppen ökat något och ligger 2015 åter på 15 procent.

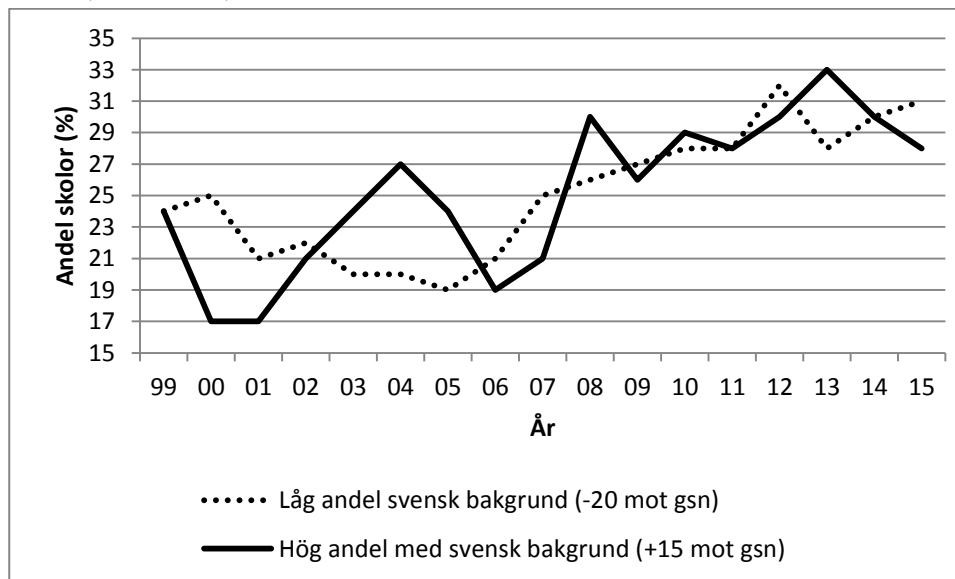
Även här varierar resultatsiffrorna i årskurs 9 för de kommunala grundskolorna i Stockholm mellan grupperna. Behörigheten till yrkesprogram 2015 för elever med svensk bakgrund var 94 procent,

⁶⁵ Betygsiffrorna är hämtade från Skolverkets databas SIRIS” Sweco

för elever med utländsk bakgrund och födda i Sverige var behörigheten 82 procent och för elever med utländsk bakgrund och födda utomlands var behörigheten 62 procent.

Både andelen skolor som har en låg, och andelen skolor som har en hög andel med elever med svensk bakgrund har ökat sedan 2007.⁶⁶ Andelen skolor som avviker från genomsnittet vad gäller elevernas bakgrund ökar således. (Se figur 10.) Mellan åren 1999 till 2007 fanns inga tydliga trender och den totala andelen segregerade skolor (de båda kategorierna sammanräknade) låg mellan 40 och 50 procent. Därefter kan en ökande trend i båda kategorierna identifieras och andelen segregerade skolor utifrån elevernas bakgrund, har ökat. År 2008 var andelen 50 procent och de tre senaste åren har andelen varit runt 60 procent.⁶⁷

Figur 10. Andel skolor med hög och låg andel elever med svensk bakgrund i förhållande till genomsnittet för Stockholms kommunala skolor, årskurs 9, 1999 – 2014

Källa: Skolverkets databas SIRIS

Sammantaget kan vi konstatera att segregationen mellan skolorna utifrån elevernas bakgrund ökat sedan 2007, och det kan ha påverkat den ökade spridningen mellan skolornas resultat. I vilken utsträckning är svårt att avgöra, men en rimlig bedömning är att

⁶⁶ Låg andel med svensk bakgrund: skolor som har en andel elever med svensk bakgrund som ligger 20 procentenheter lägre än genomsnittet. Hög andel med svensk bakgrund: skolor som har en andel elever med svensk bakgrund som ligger 15 procentenheter högre än genomsnittet. Dessa nivåer kan ses som gränsvärden för när skolor räknas som segregerade i förhållande till genomsnittet.

⁶⁷ Även andra satta gränsvärden på segregerade skolor utifrån andelen elever med svensk bakgrund visar på att andelen segregerade skolor ökat under tidsperioden.

påverkan inte är obetydlig. Även om det inte går att fastställa en direkt påverkan så har segregationen utifrån bakgrund ökat kontinuerligt sedan 2007 och samtidigt började även skillnaderna i skolresultat mellan skolorna att öka.

Elever med goda studieresultat byter från skolor med socioekonomiskt ogynnsamma förutsättningar⁶⁸

Att mäta studiemotivationen hos enskilda elever på en högt aggregerad nivå är i det närmaste omöjligt. Det finns dock metoder som mer indirekt kan fånga studiemotivationen eller egenskaper hos eleverna som inte är kopplade till elevernas socioekonomiska förutsättningar och bakgrund, men som påverkar deras förutsättningar att bedriva framgångsrika studier. Ofta tillskriver man den här faktorn förklaringskraft när man inte hittar några andra faktorer som kan förklara spridningen i resultat.

Nedan analyseras de elever som gjorde skolbyten mellan årskurs 6 vårterminen 2014 och årskurs 7 höstterminen 2014 i Stockholm, för att undersöka studiemotivationens betydelse och samtidigt få kunskap om det fria skolvalets effekter på resultatspridningen mellan skolor.⁶⁹ Undersökningen inkluderar endast elever som gick i kommunala grundskolor i årskurs 6, eftersom betygsdata inte finns tillgängliga för elever på fristående skolor.

Det är totalt 1 846 elever som har gjort skolbyten, varav cirka en tredjedel (610 elever) har gjort aktiva val. (Se tabell 5 nedan.) Det vanligaste är att elever byter skola mellan skolor med lågt socioekonomiskt index. De elever som byter från skolor med ett högt socioekonomiskt index till en skola med lågt index gör vanligtvis ett aktivt val. Däremot är det relativt ovanligt med elever som gör aktiva val till skolor med ett högt socioekonomiskt index.

⁶⁸ Janson, Per (2015), "Konsekvenser av skolbyten från årskurs 6 till årskurs 7 från Stockholms kommunala skolor" Utbildningsförvaltningen, Stockholms stad

⁶⁹ Anledningen till att årskurs 6 och 7 valts är att ett större antal skolbyten görs då eftersom flera skolor inte har högre årskurs än årskurs 6 och därför måste eleverna byta skola.

Tabell 5: Skolbyten mellan årskurs 6 vårterminen 2014 och årskurs 7 höstterminen 2014

Byten från skola med lågt socioekonomiskt index, totalt 1 275 elever		Byten från skola med högt socioekonomiskt index, totalt 571 elever	
varav till skola med lågt socioekonomiskt index, antal (andel inom parentes)	varav till skola med högt socioekonomiskt index, antal (andel inom parentes)	varav till skola med lågt socioekonomiskt index, antal (andel inom parentes)	varav till skola med högt socioekonomiskt index, antal (andel inom parentes)
1 073 (84 %)	202 (16 %)	229 (40 %)	306 (60 %)
varav aktiva val	varav aktiva val	varav aktiva val	varav aktiva val
339 (32 %)	57 (28 %)	136 (59 %)	78 (25 %)

De elever som gjorde ett *aktivt byte av skola (fristående och kommunala)* i Stockholm har ett något högre genomsnittligt meritvärde jämfört med genomsnittseleven på skolan de lämnar (221 jämfört med 213).⁷⁰ Framförallt har de elever som aktivt byter mellan kommunala skolor i Stockholm ett högre meritvärde jämfört med genomsnittseleven på skolan de lämnar (223 jämfört med 210).

Elever som gör *aktiva byten från skolor med relativt ogynnsamma socioekonomiska förutsättningar*, har högre meritvärden jämfört med genomsnittseleven på skolan de lämnar. I gruppen med skolor med relativt ogynnsamma socioekonomiska förutsättningar är skillnaden störst mellan de elever som gör ett aktivt byte mellan kommunala skolor i Stockholm (208 i genomsnittligt meritvärde för de som gör ett aktivt byte jämfört med 189 för genomsnittseleven i de skolor de byter ifrån).

Elever som byter *till skolor med relativt gynnsamma socioekonomiska förutsättningar* från skolor med relativt ogynnsamma socioekonomiska förutsättningar har högre meritvärden jämfört med genomsnittseleven på skolan de byter ifrån. Återigen är detta mönster främst framträdande för aktiva byten mellan kommunala skolor i Stockholm (215 i genomsnittligt meritvärde för de som gör ett aktivt byte jämfört med 191 för genomsnittseleven i de skolor de byter ifrån).

⁷⁰ Det maximala meritvärdet i årskurs 6 är 320. Det baseras på 16 ämnen, och poängen per ämne är A (=20), B (=17,5), C (=15), B (=12,5) och E (=10). Ett underkänt betyg (F) ger 0 poäng.

Däremot har de elever som aktivt byter mellan skolor där båda skolorna har mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar samma genomsnittliga meritvärde som genomsnittseleven (190).

Sammantaget ser vi ett mönster där elever från skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar i högre utsträckning än elever från skolor med mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar gör aktiva byten. De har också ett högre genomsnittligt meritvärde jämfört med genomsnittseleven på skolan de lämnar. Detta sistnämnda mönster gäller bara för de elever som byter till skolor med bättre socioekonomiska förutsättningar. Således är det elever med relativt sett höga meritvärden som byter till skolor med mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar.

Även när byten studeras utifrån *skolans genomsnittliga meritvärden* finner man motsvarande mönster. Det är tydligt att de elever som gör aktiva byten från skolor som har relativt låga genomsnittliga meritvärden har högre meritvärden jämfört med genomsnittseleven på skolan de lämnar. Återigen är mönstret tydligast för byten mellan kommunala skolor i Stockholm.

Dessa mönster visar att aktiva byten av skola mellan årskurs 6 och 7 bidrar till en ökad resultatspridning mellan Stockholms kommunala grundskolor. Det förefaller också vara så att den ökade resultatspridningen, åtminstone en del av den, förklaras av en ökad ”dold segregation” mellan skolorna där mer motiverade elever byter skola.

På systemnivå innebär det att skolor med mindre gynnsamma socioekonomiska förutsättningar och med lägst resultat tappar elever med högre skolresultat genom det fria skolvalet, även om de sammantagna effekterna som kan utläsas är ganska små. Det är dock troligt att effekterna sett över alla årskurser är större än det som kan fastställas genom den här undersökningen som bara omfattar en årskurs. Det är också möjligt att mönstret ytterligare förstärks genom kamrateffekter, dvs. att en elev presterar bättre av att ha många högpresterande klasskamrater men presterar sämre med många lågpresterande klasskamrater.

5.3 Summering av utmaningar

Skillnaderna mellan skolorna i studieresultat ökar vilket framgår i avsnitt 5.2. Rapporten har samtidigt också visat att elevsammansättningen har ändrats på skolorna både vad gäller föräldrarnas utbildningsnivå och elevernas migrationsbakgrund. De ökade skillnaderna behöver därför inte vara en indikation på att det så kallade kompensatoriska uppdraget utförs sämre eller att arbetet inte är effektivt. Utmaningarna kan istället ha blivit större.

5.3.1 Vissa grupper har sämre förutsättningar att klara skolan

Tidigare studier har visat att vissa grupper har sämre förutsättningar att klara skolgången.⁷¹ Den bilagda forskarrapporten lyfter fram följande fyra grupper⁷².

- *Pojkar*: år 2015 var 87,3 procent av flickorna och 83,9 procent av pojkarna i Sverige behöriga till nationella gymnasieprogram.
- *Sent immigrerade barn och ungdomar*: år 2015 var 91 procent av eleverna med svensk bakgrund i Sverige behöriga till gymnasieutbildning, 86 procent av eleverna med utländsk bakgrund som invandrat före skolstart, 72 procent bland eleverna som börjat i årskurs 1-5 och 26 procent av eleverna som börjat i svensk skola i årskurs 6-9.
- *Elever vars vårdnadshavare är lågutbildade*: År 2013 var i genomsnitt i landet 87 procent behöriga till nationella gymnasieprogram. Bland eleverna vars föräldrar saknar gymnasieutbildning var 60 procent behöriga till nationella gymnasieprogram.
- *Elever i områden med socioekonomiska ogynnsamma förhållanden*: Andelen elever som saknar behörighet till nationella gymnasieprogram varierade mellan stadens stadsdelsområden mellan 0 och 40 procent år 2014.

Tidigare i denna rapport redogjordes övergripande för det pågående arbetet med att kompensera för elevers skilda förutsättningar. Flera av åtgärderna som den bilagda forskarrapporten lyfter fram⁷³ arbetar

⁷¹ Tidigare studier har fokuserat på andra grupperingar förutsättningar, såsom barn och ungdomar som har kontakt med socialtjänsten, institutionsplacerade barn och ungdomar samt barn och ungdomar med funktionsnedsättning. Denna rapport fokuserar dock på strukturella faktorer därför har inte uppgifter om dessa grupperingar behandlats särskilt.

⁷² Se vidare i bilaga 1 kring de fyra grupperna. Uppgifterna i sista punkten andelen elever som saknar behörighet till nationella gymnasieprogram i Stockholm är hämtad från "Skillnaders Stockholm" Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015).

⁷³ Se bilaga 1, Nihad Bunar (2015) "Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan", kapitel 6

staden redan med. Skolan utgår från en vision och mål om att alla ska ha möjligheter att nå goda studieresultat och att skolan ska kompensera för olika förutsättningar. Ekonomiska resurser omfördelas mellan skolorna i hög utsträckning för att kompensera för de skilda förutsättningarna. Resurserna används till mer personal och särskild specialistkompetens i form av bland annat specialpedagoger. Organisationen stödjer prioriteringen av de socioekonomiskt svaga områdena genom att identifiera särskilda fokusskolor som ska ha handlingsplaner för sin utveckling. Utvecklingsarbete sker bland annat kring samverksformer mellan skola och socialtjänst men även för att säkerställa övergången mellan grundskola och gymnasieskola.

Det finns således sedan tidigare en väl utvecklad grund för att på skolnivå arbeta med att minska skillnaderna. Dessa åtgärder är fortsatt viktiga att vidareutveckla för att öka studiemotivationen och minska avhoppet. Dock behandlar inte denna rapport förslag som gäller kompetensutveckling och liknande då nästa delrapport kommer att ha fokus på interna påverkansfaktorer.

Nyanlända – en växande grupp

Gruppen nyanlända ökar i omfattning. Även om gruppen är ökande är det dock fortfarande en förhållandevis liten andel av det totala antalet elever det handlar om. Det är också en heterogen grupp som omfattar personer med vitt skilda bakgrunder. När det gäller skolresultat är den viktigaste aspekten när man kommer till Sverige; att vara sent anländ påverkar skolresultatet i hög utsträckning. Det är därför särskilt angeläget att introduktionen och den fortsatta skolgången är väl fungerande för nyanlända, i synnerhet för de som kommer till Stockholm i tonåren. Stockholm ska ha ett välfungerande mottagande, vilket är ett ansvar för stadens alla skolor.

I Stockholm finns en tydlig inriktning att nyanlända elever ska tas emot i hela staden. Lagstiftningen sätter dock ramarna för hur långt det går att nå i den situation en nyanländs placering vid en grundskola sätts i relation till skolvalet för en annan elev som annars får en längre skolväg.

Under år 2015 har mottagandet vid stadens skolor utvecklats. Den snabba ökningen av antalet nyanlända under hösten har inneburit en utmaning för nuvarande organisation och arbetet har snabbt utvecklats för att möta behoven. Framöver finns behov av att

fortsätta att långsiktigt utveckla mottagandet av nyanlända och säkerställa förmågan att ta emot nyanlända på alla skolor.

Området som gynnande faktor för studieresultaten

Den bilagda forskarrapporten lyfter fram att närsamhället kan ha en gynnsam betydelse för skolresultaten.⁷⁴ Närsamhällets aktörer kan bland annat bidra till att skapa en positiv attityd till studier men också genom att stötta med läxhjälp och liknande. Stadens budget lyfter fram att utbildningsnämndens metoder för medborgarkontakt och dialog samt skolornas kommunikation med elever och föräldrar ska utvecklas. Flera skolor har olika former av samarbeten med närsamhället. Erfarenhetsspridningen kring välfungerande metoder är dock tämligen låg och bör utvecklas som stöd för det lokala arbetet. Även de åtgärder som tas upp i delrapporterna från utvecklingsområdena Demokrati och trygghet samt Arbete och försörjning hösten 2015 kan ha betydelse för att utveckla närsamhällets positiva påverkan på skolresultaten.⁷⁵

Hälsa och skolresultat samvarierar tydligt

Denna rapport har visat att flickor i högre utsträckning än pojkar upplever både psykiska och somatiska besvär. Rapporten lyfter även fram ett tydligt samband mellan skolresultat och upplevelsen av ohälsa.

Elevhälsoarbetet är sedan tidigare ett prioriterat område. Den här undersökningen indikerar inte att det finns ett samband mellan upplevelsen av hälsa och de socioekonomiska förutsättningarna på respektive skola. Elevhälsoarbetet bör därför vara ett fortsatt prioriterat område för alla skolor och ha en tydlig utgångspunkt i risk- och skyddsfaktorer.

5.3.2 Låg kunskap om vilka insatser som är effektiva

Skolan är ett område som har varit föremål för både statliga och kommunala satsningar under flera års tid. Problematiken som denna rapport behandlar är väl känd och adresserad flera gånger tidigare. Samtidigt är kunskapen om vad som ger effekt begränsad. Kunskapen behöver därför utvecklas ur ett övergripande perspektiv för att det ska vara möjligt att utveckla styrningen och ta ställning till vilka satsningar som bör göras.

⁷⁴ Se bilaga 1, Nihad Bunar (2015), "Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan", kapitel 3. Boendesegregation och skola.

⁷⁵ Se kapitel 1 angående de olika utvecklingsområdena inom Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.

Kunskapen behöver också utvecklas ur ett skolperspektiv för att ge den enskilde skolan ett analysstöd för att kunna utveckla sin respektive handlingsplan. Mätningen av skolresultat tar inte hänsyn till om eleverna har gått hela sin studiegång på den specifika skolan. Utbildningsförvaltningen har prövat att utveckla ett verktyg inom grundskolan som till del tar hänsyn till den typen av faktorer. De uppgifter om resultat som följs generellt både för grundskola och gymnasium utgår dock inte från omsättningen av elever och en metod för att mäta utveckling snarare än statistiskt resultat behöver därför tas fram.

5.3.3 Strukturen missgynnar de med sämst förutsättningar

De socioekonomiska förutsättningarna varierar mellan olika stadsdelar och boendeområden i staden. I en boendesegregerad stad där närhetsprincipen är avgörande för urvalet till skolan skapas homogena skolmiljöer.

Skolvalet skapar samtidigt möjligheter för elever att söka sig till andra områden än de som de bor i och det skulle på så sätt kunna bidra till mer heterogena skolor. Skolvalet används som en möjlighet i främst socioekonomiskt ogynnsamma områden, oftast av de som har högre resultat än genomsnittet på sin skola. Elever med goda studieresultat i dessa områden, byter till skolor i socioekonomiskt gynnsamma områden. Det finns samtidigt också en rörelse där elever som inte har högre resultat än genomsnittet byter till andra skolor med liknande socioekonomiska förutsättningar.

Sammantaget ger dessa rörelser skillnader i skolresultatet eftersom eleverna fördelas på ett annat sätt mellan skolorna. Rörelsen påverkar också lärmiljön negativt på skolor med socioekonomiskt ogynnsamma förutsättningar. Elever med sämre förutsättningar för studier samlas i allt högre utsträckning på samma skolor. Betydelsen av den så kallade kamrateffekten är omdiskuterad.⁷⁶ Dess slutsats är dock att elever med sämre förutsättningar för goda studieresultat missgynnas av att vara i en miljö med andra elever som har sämre förutsättningar.

⁷⁶ Se bilaga 1, Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”, avsnitt 3.1

Strukturen med en boendesegregerad stad, och ett urvalssystem som utgår från närhetsprincipen och från vårdnadshavares val, skapar ramarna för hur långt det går att nå vad gäller att utjämna skillnaderna mellan områden, skolor och individer.

Det är därför angeläget att arbeta för att på sikt minska boendesegregationen. En del i detta är att se till att områden består av blandade upplåtelseformer men också att olika boendeformer, såsom boende för asylsökande och ensamkommande barn, finns över hela staden. Även åtgärder för att minska trångboddheten i ytterstadsområdena är angelägna för att minska ”onödiga skolbyten” och skapa bra hemmiljöer. Den typen av förslag tas dock inte upp i denna rapport eftersom de snarare bör hanteras inom utvecklingsområdet Boende och stadsmiljö.

När det gäller systemet för urvalet till skolorna är stadens möjligheter till åtgärder tydligt begränsad av den nationella lagstiftningen. Det som staden däremot kan påverka är var en ny skola placeras. I samband med den aktuella omfattande skolutbyggnaden är analyser av placering och inriktning för skolorna allt viktigare. Tidigare inriktning med i huvudsak F-9 skolor i alla områden kan behöva omprövas och utbudet diversifieras beroende av var skolorna ligger. Parallellt med det bör prövas om det går att genom tydliga inriktningar för redan befintliga skolor påverka skolvalet och öka attraktiviteten för vissa skolor. Skolorna skulle därigenom kunna få ett större och stabilare elevunderlag.

Om detta inte lyckas återstår att ta ställning i frågan om en del skolor bör avvecklas alternativt om de bör omstruktureras genomgripande. I den bilagda forskarrapporten förs ett utförligt resonemang om val av strategi i förhållande till marknadskrafterna.⁷⁷ Strategierna kan behöva tillämpas sekventiellt och när åtgärder för att påverka marknadskrafterna inte lyckats kan det innebära att man istället bör övergå till att ta konsekvensen av dem genom att avveckla vissa skolor.

⁷⁷ Se bilaga 1, Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”, avsnitt 4.5

6. Rekommendationer och åtgärder

Rapportens fokus är de strukturella förutsättningarna för goda studieresultat. I detta kapitel ges förslag på övergripande rekommendationer och åtgärder, inriktade på utmaningarna som redovisades i det förra kapitlet. Rekommendationerna och åtgärderna har sin utgångspunkt i rapportens analyser samt i det som föreslås i den bilagda forskarrapporten.⁷⁸ Som beskrivs i forskarrapportens inledning är den inte särskilt inriktad på situationen i Stockholm. Förslagen har därför sorterats och anpassats utifrån Stockholms stads förutsättningar i detta kapitel.

Av rubriken ”Ansvarig” nedan framgår vilken nivå respektive åtgärd är riktad till; åtgärderna avser både övergripande nivå och skolnivå. Åtgärderna är inriktade såväl på att påverka struktur som på att utveckla arbetsformer och få fram ny kunskap. Förslagen är fokuserade på de delar där staden har rådighet. En första övergripande rekommendation är dock att påverka även i de delar som nationell nivå beslutar om.

6.1 På sikt: Påverka den nationella agendan

Som beskrevs i det tidigare kapitlet sätter den nationella lagstiftningen ramar för hur kommunerna kan påverka urvalet till skolorna. Staden kan exempelvis inte besluta om ett antagnings-system med vissa intagningskvoter som innebär att närhetsprincipen frångås. Staden bör därför vara aktiv i dialogen på nationell nivå för att diskutera åtgärder som kan leda till färre segregerade skolor.⁷⁹ Exempelvis kan det handla om förändringar som möjliggör ett mottagande av nyanlända över hela staden i både kommunala och fristående skolor.

⁷⁸ Se bilaga 1, Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”, kapitel 6

⁷⁹ Exempelvis har Skolkommissionen i uppdrag att ge förslag som leder till ökad likvärdig i skolan och höjda kunskapsresultat. (Kommittédirektiv 2015:35, ”Höjd kunskapsnivå och ökad likvärdighet i svensk skola”)

6.2 Minska skolsegregationen

Elevsammansättningen på skolorna påverkar skolresultatet.⁸⁰

Åtgärderna fokuserar därför dels på placering och inriktning av skolorna för att på så sätt minska skolsegregationen, dels på åtgärder för att undersöka de fristående skolornas intressen och möjligheter för ett gemensamt antagningssystem.

6.2.1 Åtgärd: *Analysera grundskolans/gymnasieskolans placering, utformning och inriktning i samband med utbyggnaden av nya skollokaler med syfte att motverka en ökad segregering.*

Beskrivning: I både stadsplanering och lokalplanering ska sociala konsekvensanalyser göras för att lokalisering och utformning av skollokalerna ska bidra till en social hållbarhet och minskad skolsegregation. Överväganden och analyserna av den fysiska planeringens konsekvenser för den sociala sammansättningen ska göras i exempelvis programarbeten, detaljplaner, lokalförsörjningsplaner och andra liknande dokument. Samverkan mellan olika typer av nämnder ska alltid ske när konsekvensanalyserna görs. Skolans inriktning och årskursindelning ska bestämmas med utgångspunkt i målsättningen om att motverka en ökad segregation. Det kan innebära att huvudinriktningen för utbyggnaden med F-9-skolor behöver frångås. I lokalplaneringen ska hänsyn också tas till planerade samarbeten och utbyten mellan skolor i skilda områden, exempelvis kring delar av undervisningen.

Pågående arbete: Stadsbyggnadsnämnden har genom budgeten för år 2016 fått i uppdrag att göra sociala konsekvensanalyser och barnrättsanalyser. Utbildningsförvaltningen ska under 2016 utreda förutsättningarna för så kallade gymnasiekluster.

Ansvarig: Exploateringsnämnden, utbildningsnämnden och stadsbyggnadsnämnden.

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.2.2 Åtgärd: *Ge kommunala grundskolor och gymnasieskolor i områden med ogynnsamma socioekonomiska förutsättningar tydliga inriktningar och organisera dem utifrån dessa, med syfte att attrahera elever från hela staden.*

Beskrivning: Åtgärden ska bidra till att höja attraktiviteten och i förlängningen höja skolresultaten vid dessa skolor och områden. Åtgärden kan omfatta samverkan med en eller flera skolor i ett annat område (eventuellt i formen av en filialskola) för att på så sätt bidra till att eleverna söker sig till en viss inriktning snarare än till en skolenhet. Del av undervisningen kan ske på samverkansskolan och/eller att lärare växlar mellan att undervisa på båda skolorna.

⁸⁰ Se avsnitt 5.2 samt bilaga Nihad Bunar (2015) "Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan"

Inriktningarna skulle även kunna kopplas till utvecklingen av så kallade tyngdpunkter i olika delar av staden, för exempelvis miljöcentrum. I överväganden bör ställning även tas till om skolans årskursindelning ska ändras. Även förutsättningarna för hur skolan ska kunna ställa om bör utredas. Exempelvis bör man se över vilket stöd som behövs för att åstadkomma den eventuella kompetensväxling som åtgärden förutsätter. Vidare bör prövas om följeforskning ska knytas till arbetet.

Pågående arbete: Adolf Fredriks musikklasser erbjuder en sång- och körprofil. För att kunna möta söktrycket öppnades en filial till Adolf Fredrik i Farsta grundskolor höstterminen 2015 med två klasser i årskurs 4 och två klasser i årskurs 5. Det pågår också andra utvecklingsinsatser genom exempelvis fokusskolorna och utvecklingsinsatsen PRIO som utvecklar arbetssätt inriktat på att höja skolresultaten.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.2.3 Åtgärd: Etablera ett ökat elevutbyte mellan olika grundskolor och mellan olika gymnasieskolor inom staden.

Beskrivning: Olika mötesplatser för, och utbyten mellan, elever från olika delar av staden ska skapas. Det kan exempelvis ske genom kulturaktiviteter, klassutbyte, användning av digitalteknik, gemensamt internationellt utbyte, etc. Arbetet bör ske både förvaltningsövergripande och för varje skola. Elevutbyte med andra skolor bör ingå som en aktivitet fördelad till samtliga grundskolor och gymnasieskolor inom ramen för stadens integrerade ledningssystemet. Central utbildningsförvaltning bör följa upp arbetet och verka för en erfarenhetsspridning mellan skolorna.

Pågående arbete: En grund för arbetet finns genom de socioekonomiskt blandade grundskole- och gymnasieområdena. Olika lokala initiativ kan förekomma; däremot finns inte någon kartläggning eller dylikt att tillgå som beskriver pågående insatser.

Ansvarig: Grund- och gymnasieskolor samt central utbildningsförvaltning

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.2.4 Åtgärd: Utred förutsättningarna för ett gemensamt antagningssystem med fristående grundskolor, som motverkar en ökad segregering.

Beskrivning: Nuvarande lagstiftning anger vårdnadshavarnas önskemål och närhetsprincipen, som grund för antagningen och innebär därmed begränsningar för att via antagningssystemet motverka en ökad segregering mellan kommunala skolor. De fristående skolorna har andra förutsättningar att formulera sina

urvalsgrunder. Intresset för, och konsekvenserna av, ett gemensamt antagningssystem som bland annat ökar mottagandet av nyanlända vid friskolorna bör därför utredas. I sammanhanget bör även utbildningsförvaltningens organisering av och system för fördelning av nyanlända elever ses över.

Pågående arbete: Till stadens skolor finns ett gemensamt anmälningssystem där fristående skolorna har möjlighet att ansluta sig. I Jämför service, som finns på stadens webbplats, kan elever och vårdnadshavare jämföra både kommunala och fristående skolors inriktning, etc.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.3 Stärk studiemotivationen och minska avhoppet

Studiemotivationen är en viktig påverkansfaktor för elevers studieresultat. Sedan tidigare pågår en rad insatser inom detta område.⁸¹ Det är fortsatt angeläget att vidareutveckla insatserna inriktade på riskfaktorerna för att inte påbörja eller fullfölja studier vid gymnasieutbildningar och på att minska skolfrånvaron vid grundskolor.

6.3.1 Åtgärd: Följ upp förstärkningen av elevhälsoarbetet.

Beskrivning: Elevernas hälsa är grundläggande för studiemotivationen och möjligheten att nå målen, både i grundskola och gymnasieskola. Denna rapport har inte kunnat visa på en samvariation mellan somatiska och/eller psykiska besvär och socioekonomiska faktorer. Elevhälsoarbetet är därför viktigt på samtliga skolor, i både grund- och gymnasieskolan. Tidigare utvecklingsuppdrag har pekat på behovet av att förstärka och förtydliga elevhälsoteamens uppdrag. Inriktningen är därför att följa upp tillgången till och inriktningen för elevhälsoteamens arbete som underlag för fortsatt utvecklingsarbete.

Pågående arbete: Elevhälsoteamen är sedan tidigare ett proriterat utvecklingsområde inom utbildningsnämnden. Arbetet utgår från ”Kvalitetsprogram för elevhälsoarbetet inklusive lednings- och kvalitetssystem” (reviderat vårterminen 2015). Under de senaste åren har även pilotprojektet samverkan skola och socialtjänst (PPSS) pågått inriktat på att utveckla samverkansformerna kring elever med låg skolnärvaro och måluppfyllelse.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

⁸¹ Se avsnitt 2.4.3 och 5.3.1

6.3.2 Åtgärd: *Genomför ett pilotprojekt för att utveckla studie- och yrkesvägledningen utifrån kunskapen om riskfaktorerna för att ej påbörja eller fullfölja gymnasiestudierna.*

Beskrivning: Genom en pilot vid ett urval grundskolor ska en arbetsmodell utvecklas för att arbeta proaktivt med elever som riskerar att inte påbörja gymnasiestudier och/eller riskerar att senare inte fullfölja studierna. Piloten bör bedrivas som ett samverkansprojekt mellan grundskola och gymnasium.

Pågående arbete: Samtliga F-9 skolor har planer för studie- och yrkesvägledning. Studie- och yrkesvägledningen ska vid grundskolorna ingå i elevhälsoteamen. Det sker också en samverkan mellan grundskolan och gymnasiet samt externa aktörer för att öka attraktiviteten för yrkesprogrammen. Arbetssätten för studie- och yrkesvägledning inom grundskola, gymnasium och yrkeutbildning ska enligt stadens budget utvecklas till en mer integrerad metod för att säkra vägen från utbildning till arbete. Under 2016 ska eleverna även ges utbildning om arbetsmarknaden i samarbete med fackliga organisationer och näringslivet, bland annat genom praktik.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.3.3 Åtgärd: *Inrätta en gemensam bank med praktikplatser för både grundskolor och gymnasieskolor, med syfte att motivera till fortsatta studier och motverka avhopp.*

Beskrivning: Syftet med praktikplatserna är att öka motivationen för att fullfölja studierna samt att vägleda elever i vilka arbeten och utbildningar som är intressanta. Praktiken kan eventuellt kombineras med extra studier för godkänt i vissa grundskoleämnen, beroende på elevens resultat och studiemotivation. Lön för praktiken behöver också utredas. Arbetet bör bedrivas i samverkan med näringsliv, övrig offentlig sektor, föreningar och branschorganisationer.

Pågående arbete: Skolslussen vägleder ungdomar mellan 16-19 år som saknar gymnasieplats och vill börja studera igen. Projektet Stockholms ungdomar studerar eller arbetar (SUSA) är inriktat på att motivera, vägleda och ge självstärkande insatser för att ingången till gymnasiet ska bli hållbar. Praktik i arbetslivet för ”skoltrötta elever” erbjuds idag endast på enskilda skolor inom ramen för ett individuellt åtgärdsprogram.

Ansvarig: Arbetsmarknadsnämnden och utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.4 Utveckla mottagandet av nyanlända

Nyanlända, framförallt sent nyanlända, är en grupp som har sämre förutsättningar att klara skolgången.⁸² Genom den ökade migrationen har frågan blivit allt mer angelägen. Dels avser åtgärderna att säkerställa att nyanländas skolgång är ett ansvar för skolor i hela staden, dels avser åtgärderna en utveckling av arbetssätten.

6.4.1 Åtgärd: *Följ upp och vidareutveckla nyanländapengen.*

Beskrivning: Nuvarande peng för nyanlända har reviderats i verksamhetsplanen för år 2016. Effekten av pengarna behöver därför följas upp under kommande år för en eventuell vidareutveckling av pengarna. En del i uppföljningen bör vara att följa upp huruvida mottagandet har spridits över staden.

Pågående arbete: Samtliga grundskolor ska ha en beredskap att ta emot nyanlända. För att detta ska vara möjligt har ersättningen för mottagande av nyanlända setts över inför år 2016.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.4.2 Åtgärd: *Informera om nyanlända till stockholmarna.*

Beskrivning: Genom att staden samordnat och proaktivt informerar om mottagandet av nyanlända minskar risken för felaktig eller stigmatiserande information. Information bör ges på flera nivåer: övergripande i staden och på varje skola.

Pågående arbete: Det sker ingen för staden samlad kommunikation riktad till medborgarna. Olika lokala initiativ kan förekomma.

Ansvarig: Kommunstyrelsen tillsammans med berörda nämnder samt varje grundskola och gymnasieskola

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.4.3 Åtgärd: *Ta fram en policy för hur studiehandledning bör användas vid kommunala skolor.*

Beskrivning: Studiehandledning, tillsammans med modersmålsundervisning, är en viktig insats för elever med annat modersmål än svenska, som komplement till ordinarie undervisning. En vägledning för hur studiehandledningen bör användas i undervisningen behöver tas fram för att säkerställa en likvärdig och effektiv användning av studiehandledningen.

Pågående arbete: Studiehandledning kan beställas från Språkcentrum inom utbildningsförvaltningen. Skolverket har publicerat ”Studiehandledning på modersmålet – att stödja

⁸² Se avsnitt 2.4.4, 2.4.5 och 5.3.1. samt bilaga Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”

kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever” (reviderad 2015-11-19). Ett arbete med att översätta ett studiematerial till de stora språkgrupperna pågår på utbildningsförvaltningen.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.4.4 Åtgärd: Etablera extern mentorsverksamhet för nyanlända, som en pilot vid ett par grund- och gymnasieskolor.

Beskrivning: Genom att nyanlända elever tidigt får mentorer får de ett bredare kontaktnät och bättre förutsättningar för integration. Mentorns roll är att bidra till elevens integration och samhällsförståelse. Mentorerna kan vara personer som har samma bakgrund och/eller personer med svensk bakgrund, som kan fungera som förebilder och brobyggare. Arbetet bör bedrivas i samarbete med relevanta aktörer i närsamhället. Följeforskning och/eller utvärdering bör knytas till arbetet.

Pågående arbete: Olika lokala initiativ kan förekomma – någon kartläggning eller dylikt som beskriver insatserna finns inte att tillgå.

Ansvarig: Utbildningsnämnden i samverkan med stadsdelsnämnderna

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.5 Verka för ett närsamhälle som stödjer goda studieresultat

Närsamhället kan fungera som en stödjande resurs för goda studieresultat⁸³. Åtgärderna inriktas därför på att stärka närsamhällets positiva betydelse i socioekonomiskt svaga områden. Samverkan med närsamhället bidrar till en mer attraktiv och engagerad skola som genererar bättre studieresultat.

6.5.1 Åtgärd: Utveckla samverkansformerna med föräldrar och närsamhälle, vid grund- och gymnasieskolor med högt socioekonomiskt index.

Beskrivning: Samverkan ska inriktas på att minska stigmatisering för vissa områden, att ge barn och ungdomar ett bredare nätverk samt att nyanlända och deras föräldrar får goda möjligheter till förståelse för det svenska skolsystemet. Arbetet bör ske utifrån lokala behov och förutsättningar i övrigt. Exempelvis kan arbetet ske genom att skolan inrättar en särskild hem-skola-koordinator och/eller genom att skolan bidrar till att utveckla och marknadsföra

⁸³ Se avsnitt 5.3.1 samt bilaga Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”

fritidsaktiviteter. Det kan också ske genom att skolan ordnar mentorsprogram för eleverna. Samverkan bör ske med stadsdelsnämnderna och arbetsmarknadsnämnden samt med aktörer i närsamhället såsom föreningsliv, näringsliv, etc. Det bör ingå som en aktivitet i stadens integrerade ledningssystem att utveckla formerna för samverkan med föräldrar och närsamhälle, som är fördelad till grundskolor och gymnasieskolor med högt socioekonomiskt index. Central utbildningsförvaltning bör följa upp arbetet och verka för en erfarenhetsspridning mellan skolorna.
Pågående arbete: Olika lokala initiativ kan förekomma, någon kartläggning eller dylikt som beskriver insatserna finns inte att tillgå.

Ansvarig: Grund- och gymnasieskolorna samt utbildningsnämnden i samverkan med arbetsmarknadsnämnden och stadsdelsnämnderna, samt Stockholm Business Region för samverkan med näringslivet.

Återkoppling/uppföljning: Utbildningsnämnden

6.5.2 Åtgärd: I samverkan med stadens centrala studieförbund, etablera studiecirklar i områden med socioekonomiskt ogynnsamma förutsättningar.

Beskrivning: Studiecirkelarna ska syfta till att öka föräldrarnas kunskap om det svenska samhället och framförallt utbildningsväsendet från förskola till högskola.

Pågående arbete: Olika lokala initiativ kan förekomma – någon kartläggning eller dylikt finns inte att tillgå.

Ansvarig: Kommunstyrelsen genom Kansliet för mänskliga rättigheter och demokratiutveckling i samverkan med arbetsmarknadsnämnden, berörda stadsdelsnämnder och utbildningsnämnden.

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.5.3 Åtgärd: Etablera fler lokala Community Center.

Beskrivning: Lokala Community Centers ska bildas för att stärka den välfärdsstatliga infrastrukturen i utsatta områden och öka delaktigheten i samhället. Centret ska erbjuda aktiviteter och kurser, samverkansmöjligheter, samhällsinformation, lån eller hyra av lokal, stöd, råd och hjälp vid föreningsbildande, social samvaro, mm. Exempel på aktiviteter centret skulle kunna erbjuda är kurser via studieförbund och andra aktörer, föräldrautbildningar, förmedling av mentorskap för nyanlända, läxläsning, coachning och motiverande samtal till unga vuxna samt hälsofrämjande insatser. Centret kan också knyta till sig volontärer och erbjuda ungdomsansättningar, praktik och arbetsträning. Utvecklingen av Community Centers bör samordnas med stadsdelsnämndernas uppdrag om att inrätta fler medborgarkontor.

Pågående arbete: Exempel på befintliga liknande insatser är Rågsved Community Center (RCC), Östberga Community Center (ÖCC) och Tensta Community Center (TCC).

Ansvarig: Stadsdelsnämnderna i samverkan med arbetsmarknadsnämnden, kulturnämnden och utbildningsnämnden.

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.6 Förstärk utvärdering och analysstöd

Kunskapen om vilka insatser och arbetssätt som ger effekter är låg, både på nationell nivå och på lokal nivå.⁸⁴ För att öka evidensen behöver utvärderingen därför stärkas för att det ska vara möjligt att effektivt styra resurser mot rätt insatser.

6.6.1 Åtgärd: Förstärk utvärderingen av utbildningen inriktat på att få kunskap om vilka insatser som ger avsedd effekt.

Beskrivning: Genom en förstärkt utvärdering får förvaltningen ett underlag om vilka metoder och åtgärder som är effektiva. Områden som är värdefulla att granska är bland annat den sammantagna effekten av det kompensatoriska arbetet och olika insatser, till exempel språkin introduktionsprogrammet. Underlaget bör användas för att ta ställning till hur styrningen ska utvecklas och resurserna riktas. Resultatet ska även kunna användas för att sprida goda exempel.

Pågående arbete: Inom utbildningsförvaltningen finns stöd för uppföljning och utvärdering dels vid planeringsenheten och uppföljningsenheten, dels vid verksamhetsavdelningarnas staber. Förvaltningens FoU-enhet ansvarar övergripande för kontakten med lärosätena. Vid förvaltningen finns också ett så kallat programkontor som stödjer uppföljningen av förvaltningens stora projekt.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

6.6.2 Åtgärd: Ta fram mätmetoder som tar hänsyn till elevrörligheten.

Beskrivning: Analysstödet till skolor med låga resultat behöver utvecklas för att dessa i sina verksamhetsplaner ska kunna beskriva handlingsstrategier på kort och lång sikt. Som en del i detta behöver metoder för att mäta utveckling av resultat där hänsyn tas till skilda socioekonomiska förutsättningar och elevrörligheten vidareutvecklas.

⁸⁴ Se avsnitt 5.3.2 samt bilaga Nihad Bunar (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”

Pågående arbete: Inom utbildningsförvaltningen finns analysstöd för uppföljning och utvärdering dels vid uppföljningsenheten, dels vid verksamhetsavdelningarnas staber.

Ansvarig: Utbildningsnämnden

Återkoppling/uppföljning: Kommunstyrelsen

Litteraturförteckning

Barnombudsmannen (2015) ”Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa”

”Befolkningsprognos 2015”, Sweco

Bunar, Nihad (2015) ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan”

Janson, Per (2015) ”Konsekvenser av skolbyten från årskurs 6 till årskurs 7 från Stockholms kommunala skolor” PM
Utbildningsförvaltningen, Stockholms stad

Jia Zhou och Silke Tindrebäck (2012) ”Elevströmmar i Stockholms grundskolor” Delrapport 2, Sweco

Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö (2012) ”Barn i Malmö – Skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa”

Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm (2015)
”Skillnadernas Stockholm”

Köhler, M. (2012) ”Barn i Malmö - skilda livsvillkor ger ojämlik hälsa”

”Lokalförsörjningsplan 2015-2017” Utbildningsnämnden,
Stockholms stad

”Redovisning av den slutgiltiga antagningen till gymnasieskolans program samt till gymnasiesärskolan i Stockholm stad inför höstterminen 2015” Utbildningsnämndens Antagningsdelegerade
Protokoll 03, 2015-06-26

Regeringens proposition (2014/15:56) ”Utbildning för nyanlända elever – mottagande och skolgång”

Skolverket (2009) ”Vad påverkar resultaten i svenska grundskola – Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer”

Skollag (2010:800)

Skolverket (2013) ”Introduktionsprogrammet språkintrödnktion”

Skolverket (2013), ”Val av grundskola”
<http://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/val-av-grundskola-1.210176>

Skolverket (2014), ”Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram”

Skolverket (2015), ”Beskrivande data 2014”

Skolverket (2015), ”Studiehandledning på modersmålet – att stödja kunskapsutvecklingen hos flerspråkiga elever”

Skolverket (2016), ”Kartläggningsmaterial för nyanlända elever”

Socialförvaltningen (2014) ”Skolan som skyddsfaktor”

SOU (2010:79) ”Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt”

”Stockholmsenkäten 2015”, Socialförvaltningen

Sweco (2014) ”Elever utan slutbetyg i Stockholms kommun”

”Tertialrapport 2 2015 för Utbildningsnämnden”,
Utbildningsnämnden, Stockholms stad

”Verksamhetsberättelse 2014 för Utbildningsnämnden”,
Utbildningsnämnden, Stockholms stad

”Verksamhetsberättelse 2015 för Utbildningsnämnden”, Stockholm stad

Bilagor

Bilageförteckning

1. ”Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan – underlagsrapport till Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm” Nihad Bunar 2015
2. Utdrag ur stadens budget 2016 samt organisationsskiss för utbildningsförvaltningen

Stockholms
stad

